

**ArcheoPro Archeologisch rapport
Nr 15033**

**Tol 2, Drongelen
Gemeente Aalburg
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-0);
Bureauonderzoek en karterend booronderzoek**

Richard Exaltus
Joep Orbons

Maart 2016

ArcheoPro

ArcheoPro Archeologisch rapport Nr 15033

Tol 2, Drongelen Gemeente Aalburg Inventariserend Veldonderzoek (IVO-0); Bureauonderzoek en karterend booronderzoek

Colofon	
Opdrachtgever:	Van Dun Advies, Dorpsstraat 54, 5113 TE Ulicoten
Status:	Versie 24-03-2016
Projectcode :	15-072
Bestandsnaam :	ArcheoPro, Tol 2, Drongelen, 2016 03 24
Archis melding (OM nummer):	2682431100
Bevoegd gezag:	Gemeente Aalburg
Opslagplaats documentatie:	Provincie Noord-Brabant
ISSN:	1569-7363
Auteur:	Richard Exaltus, Joep Orbons
Projectleider :	Richard Exaltus
Projectmedewerkers:	Richard Exaltus, Joep Orbons, Hon Rik
Onderaannemers:	nvt
Autorisatie:	Drs. R.P. Exaltus; senior-archeoloog
Uitgegeven door ArcheoPro © Copyright 2014 ArcheoPro, Eijsden	
ArcheoPro Sint Jozefstraat 45 NL 6245 LL Eijsden Nederland	Tel : 0(0 31) 43 3672586 Fax: 0(0 31) 43 3672585
Kamer van Koophandel Limburg: 14117581 e-mail: info@archeopro.nl www.archeopro.nl	

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Algemeen.....	6
1.2 Locatiegegevens	6
1.3 Aard van de ingreep.....	6
1.4 Onderzoek.....	7
2 Bureauonderzoek.....	10
2.1 Methode en bronnen	10
2.2 Geo(morfo)logie, aardkunde en bodem.....	12
2.3 Archeologie	19
2.4 Informatie amateurarcheologen.....	19
2.5 Historie	23
2.6 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	30
2.7 Onderzoeksstrategie.....	31
3 Veldonderzoek.....	32
3.1 Verrichte werkzaamheden.....	32
3.2 Resultaten booronderzoek.....	32
4 Conclusies en aanbevelingen (beleidsadvies)	36
Verklarende woordenlijst.....	37
Archeologische tijdschaal	37
Bronnen	38
Literatuur	39
Bijlage 1: Boorbeschrijving	40
Betekenis van de afkortingen:	41

Samenvatting

Op 15 mei 2015 is door ArcheoPro een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) uitgevoerd op een terrein aan de Tol 2 te Drongelen.

De aanleiding tot het onderzoek vormt de voorgenomen ontwikkeling van het gebied tot een recreatieboerderij. Het archeologisch onderzoek betrof een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) met bureaustudie. Bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van beschikbare informatie te komen tot een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Het Inventariserend Veldonderzoek heeft vervolgens tot doel om het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel te toetsen door middel van veldwaarnemingen. Hiermee kan de vraagstelling beantwoord worden of binnen het plangebied archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn en of deze vervolgonderzoek en/of planaanpassing vereisen.

Volgens het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor archeologische resten uit de Romeinse tijd en de vroege-middeleeuwen. Voor bewoningsresten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd geldt, gezien de ligging deels binnen de historische kern van Den Tol, een hoge verwachting voor bewoningsresten in het noordelijke deel van het plangebied.

Om deze verwachting te toetsen zijn binnen het plangebied 19 boringen gezet met behulp van een guts en een megaboer.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de ondergrond van het plangebied uit beddingzand van het Oude Maasje bestaat. De top van dit zand ligt tussen 1 en 2,2 meter beneden het maaiveld. Hierboven is plaatselijk veen of venige klei gevormd. De overige afzettingen bestaan uit klei die onderin matig slap is en vaak wordt onderbroken door zandlaagjes. De hierboven gelegen klei is zwak humeus en matig stevig. De mate van rijping van deze klei vormt een aanwijzing dat deze bewoonbaar is geweest. In deze klei zijn echter nergens binnen het plangebied vegetatiehorizonten of anderszins vuile lagen aangetroffen die zouden kunnen wijzen op de (mogelijke) aanwezigheid van vondstlagen uit de Romeinse tijd en/of de middeleeuwen binnen het plangebied. De bouwvoor is sterk zandig en bestaat waarschijnlijk uit het materiaal dat hier als doorbraakwaaier is afgezet. Het zorgvuldig doorzoeken van zowel de bouwvoor als de gerijpte klei heeft geen archeologische indicatoren opgeleverd die op de aanwezigheid van bewoningresten uit de Romeinse tijd of de (vroege)middeleeuwen zouden kunnen wijzen. De enige archeologische indicatoren binnen het plangebied bestaan uit baksteenresten en fosfaatvlekken die zijn aangetroffen op het meest noordwestelijke deel van het plangebied waarop van oudsher de bewoning aanwezig is. Het betreft vrijwel zeker resten van de in 1944 verwoeste boerderij die op de negentiende eeuwse kaarten staat aangegeven. Mogelijk heeft deze een boerderij een middeleeuwse voorganger gehad. Resten van een dergelijke oude voorganger zullen echter op de in 1976 afgegraven terp hebben gelegen en bij het afgraven van deze terp volledig verloren zijn gegaan. In de boringen zijn immers geen pakketten aangetroffen die op de aanwezigheid van behoudenswaardige middeleeuwse resten lijken te wijzen. Om deze reden lijkt het gerechtvaardigd om ook voor het noordwestelijke deel van het plangebied de archeologische verwachting voor resten uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen, bij te stellen tot een lage verwachting. Het is aan het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Aalburg, om te besluiten of zij archeologische (beleids)consequenties wil verbinden aan de aanwezigheid van resten van de post-middeleeuwse historische bebouwing op het noordwestelijke deel van het plangebied. Dergelijke resten zouden geraakt kunnen worden door bodemingrepen die dieper reiken dan ongeveer dertig centimeter beneden het maaiveld. Overigens voorziet de huidige planvorming niet in bodemingrepen binnen deze zone.

Voor de overige delen van het plangebied geven de resultaten van het onderzoek geen aanleiding om archeologisch vervolgonderzoek te adviseren. Evenmin zijn hier tijdens het onderzoek archeologische resten aangetroffen waarmee tijdens de verdere planvorming of bij de uitvoering van de geplande werkzaamheden rekening zou moeten worden gehouden. In verband met het ontbreken van relevante archeologische indicatoren binnen het plangebied, is het KNA-onderdeel *Waardestelling*, in dit rapport niet nader uitgewerkt.

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Opdrachtgever:	Van Dun Advies, Dorpsstraat 54, 5113 TE Ulicoten
Datum uitvoeringveldwerk:	15 mei 2015
Archis onderzoeksmelding:	2682431100
Bevoegd gezag:	Gemeente Aalburg
Deskundige bevoegde overheid:	Regioarcheologen programmabureau RWB
Bewaarplaats vondsten:	Provincie Noord-Brabant
Bewaarplaats documentatie:	Provincie Noord-Brabant

1.2 Locatiegegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Aalburg
Plaats:	Drongelen
Toponiem:	Tol 2
Globale ligging:	Ongeveer een kilometer ten noordoosten van Drongelen, pal ten noorden van de Bergsche Maas
Hoekcoördinaten plangebied:	133031 / 414593 133031 / 414774 133190 / 414774 133190 / 414593
Oppervlakte plangebied:	1.76 ha
Eigendom:	particulier
Grondgebruik:	Weiland
Hoogteligging:	± 1 m +NAP
Bepaling locaties:	GPS Garmin, meetlinten

1.3 Aard van de ingreep

Aard ingreep:	De ontwikkeling van een recreatieboerderij. Waar de speeltuin ingetekend is zullen speelelementen komen die enkel van natuurlijke materialen gemaakt zijn. De roering zal maximaal 50 cm. zijn. De ligging van de vijvers staat nog niet vast evenals de diepte. De uitkijktoren komt te vervallen (figuur 2).
Diepte ingreep:	Horeca gebouw, dierverblijf grote en kleine dieren: maximaal 80 cm Vijver: maximaal 60 cm

1.4 Onderzoek

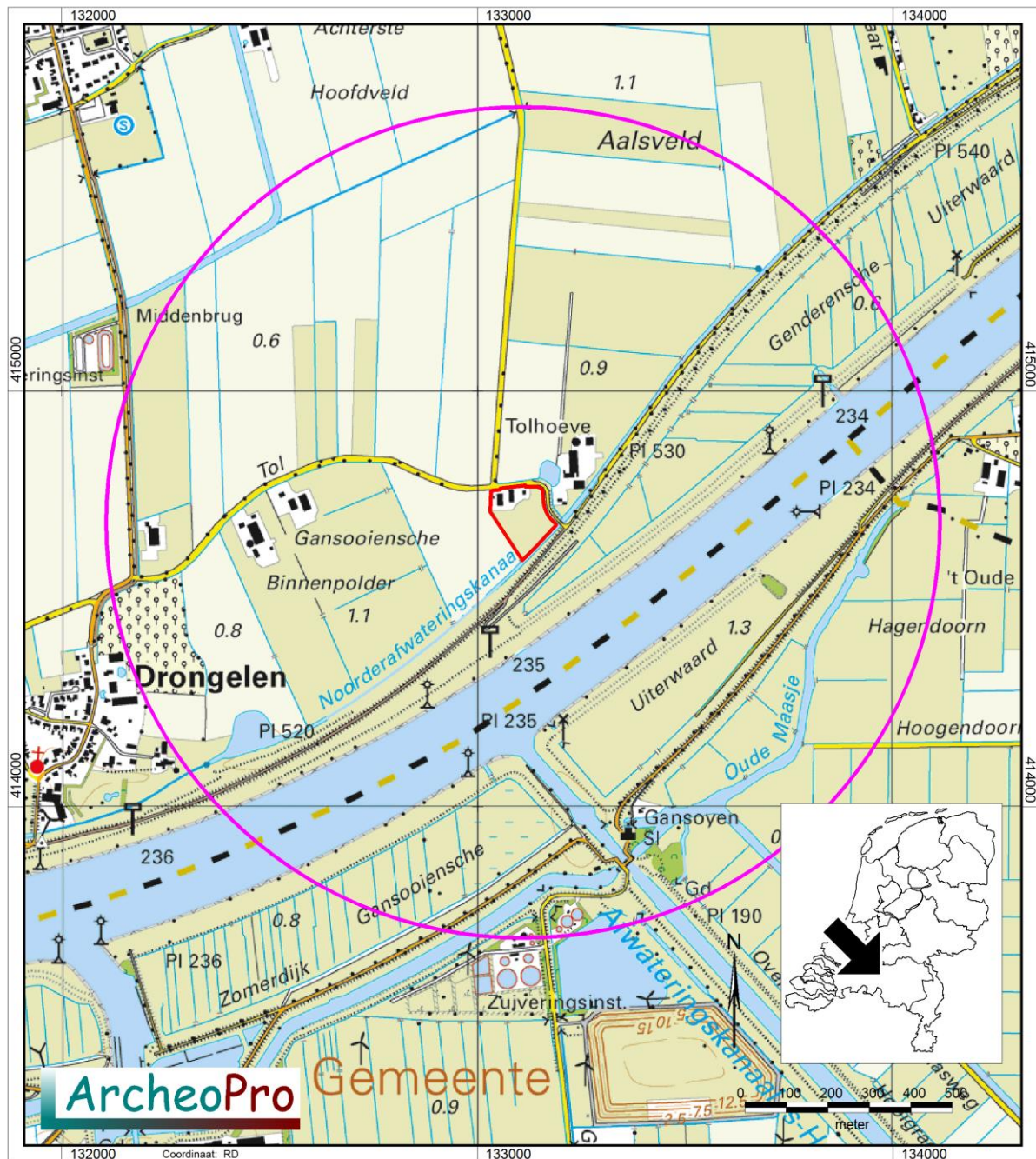
Op 15 mei 2015 is door ArcheoPro een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) uitgevoerd op een terrein aan de Tol 2 te Drongelen.

De aanleiding tot het onderzoek vormt de voorgenomen ontwikkeling van het gebied tot een recreatieboerderij. Het archeologisch onderzoek betrof een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) met bureaustudie. Bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van beschikbare informatie te komen tot een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Het Inventariserend Veldonderzoek heeft vervolgens tot doel om het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel te toetsen door middel van veldwaarnemingen. Hiermee kan de vraagstelling beantwoord worden of binnen het plangebied archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn en of deze vervolgonderzoek en/of planaanpassing vereisen.

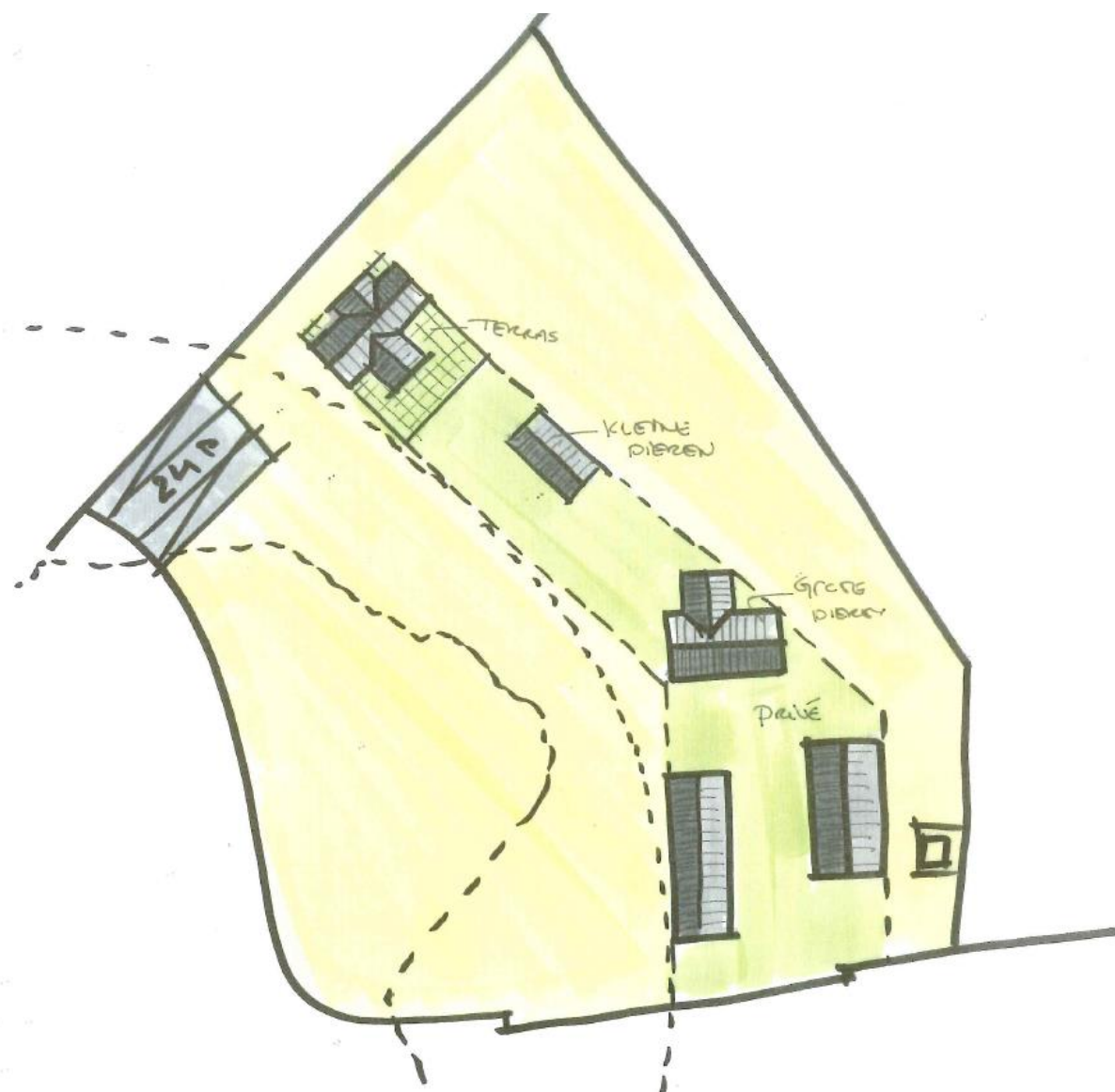
Het plangebied ligt in een gebied waar een gemeentelijk archeologisch beleid is vastgesteld. Op grond van dit beleid valt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting en tevens deels binnen de historische kern van Den Tol. Om in deze zone een omgevingsvergunning te kunnen verkrijgen, dient de initiatiefnemer een rapport te overleggen waarin naar oordeel van de bevoegde overheid de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld. In het kader van dit proces heeft het in dit rapport beschreven onderzoek plaatsgevonden.

ArcheoPro voert haar onderzoeken uit conform de hiervoor vastgelegde normen en richtlijnen (KNA 3.3) en is door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) vergunning verleend tot het verrichten van bepaalde archeologische werkzaamheden in het kader van het doen van opgravingen, bestaande uit prospectie door middel van booronderzoek.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. R.P. Exaltus (senior-archeoloog), ing. P.J. Orbons (senior vakspecialist) en H. Rik (veldtechnicus).

Figuur 1: De ligging van het plangebied (rood omlijnd) met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

Figuur 2: De voorgenomen inrichting van het plangebied tot recreatieboerderij (het noorden ligt aan de onderzijde bij deze schets)

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode en bronnen

Onderzoeksgebied bureauonderzoek: Cirkel met een straal van één kilometer rond het centrum van het plangebied

Tijdens het bureauonderzoek wordt door de bestudering van beschikbare bronnen, kennis vergaard omtrent de bodem en geologie van het onderzoeksgebied en de hierin bekende en te verwachten archeologische waarden.

Aan de hand van de resultaten van het bureauonderzoek kan de beste aanpak voor het veldonderzoek worden bepaald.

Hierbij zijn de volgende bronnen geraadpleegd (voor bronvermelding; zie ook literatuurlijst, dit geldt ook voor de kaarten die in de tekst opgenomen zijn):

- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)
- Archeologische MonumentenKaart (AMK)
- ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS)
- Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965, 1:50.000
- Bodemkaart 1:50.000
- Erfgoedkaart voor de gemeente Aalburg en Werkendam
- Historische topografische atlas van Noord-Brabant 1836-1843, 1:25.000
- Geomorfologische kaart 1:50.000
- Geologische kaart 1:50.000
- Grote historische atlas van Nederland 1:50.000 1838-1857 (Deel Zuid)
- Grote historische topografische atlas van Nederland, provincie Noord-Brabant 1:25.000 1894-1926
- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Kadastrale minuutplan met aanwijzende tafels, 1830
- Provincie Noord-Brabant, Cultuurhistorische waardekaart

Figuur 3: Luchtfoto met daarop rood omlijnd het plangebied.

2.2 Geo(morfo)logie, aardkunde en bodem

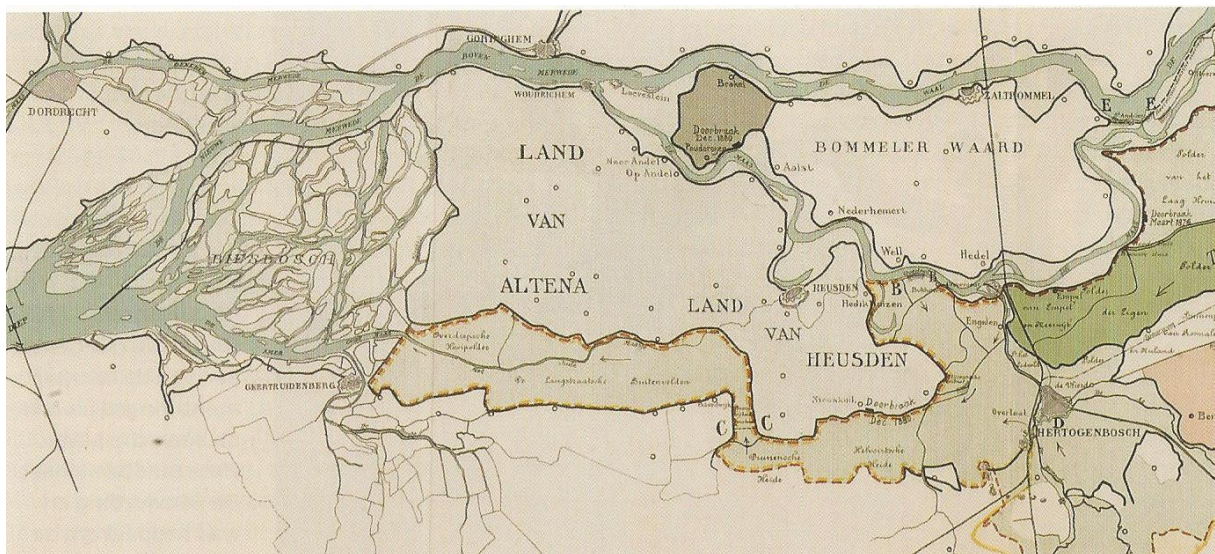
De geologische ontwikkeling van het onderzoeksgebied hangt sterk samen met de Holocene zeespiegelstijging. Rond 7000 BP lag de zeespiegel ongeveer vijftien meter lager dan tegenwoordig het geval is. In West-Nederland ontstonden rond die tijd strandwallen ten westen van de huidige kustlijn. Daar achter lag een wadden- en kweldergebied. Aan de rand van dit kweldergebied ontstonden door uittredend grondwater zoetwatermoerassen waarin veenvorming optrad. Dit veen vormt de Basisveen Laag van de Formatie van Nieuwkoop.

Vanaf 5000 BP nam de relatieve zeespiegelstijging af. Doordat er meer zand werd aangevoerd stabiliseerden de strandwallen en werd de kust in westelijke richting uitgebouwd. Door de aanvoer van regen en rivierwater trad verzoeting op en kon op grote schaal veenvorming plaatsvinden. In eerste instantie ontstond (voedselrijk) riet- en broekveen. Naarmate het veenpakket dikker werd en de veenvormende planten niet meer bij het grondwater konden, ontstond oligotroof (voedselarm) veenmosveen dat geleidelijk aan een dik pakket hoogveen vormde. Het veen dat op deze wijze is ontstaan en dat op de mariene afzettingen van de Formatie van Naaldwijk ligt, vormt het Hollandveen Laagpakket binnen de Formatie van Nieuwkoop. In het rivierengebied lopen de sedimenten uiteen van zeer grof rivierzand tot zeer zware rivierklei. Op plaatsen waar de stroomsnelheid van het water het hoogst was, werd grof zand afgezet en op plaatsen waar de stroomsnelheid minder was, fijnere sedimenten (klei). Buiten de stroomruggen liggen de komgronden waarin zware kalkloze (kom)klei is afgezet. In perioden waarin het riviersysteem minder actief was en de kom minder vaak overstroomde, trad veenvorming op of ontstond een vegetatie-horizont (begroeiingshorizont). Het plangebied ligt op een doorbraakwaaier (legenda-eenheid 3G7 op figuur 6) die is afgezet over een rivieroeverwal (legenda-eenheid 3K25 op figuur 6). De doorbraakwaaier is gevormd vanuit een voormalige Maasloop. Het betreft de stroomgordel van Oude Maasje die als nummer 132 is aangegeven op de kaart van Cohen en Stouthamer (figuur 5). Deze stroomgordel is ontstaan in de eerste eeuwen van de jaartelling en heeft gefunctioneerd tot aan de afdamming bij Hedikhuizen tussen 1230 en 1270 AD. Tijdens dijkdoorbraken ontstonden wielen (kolkgraten) van waaruit een groot deel van het materiaal afkomstig is dat als doorbraakwaaier is afgezet. Dergelijke wielen liggen ten oosten van het plangebied. Op de uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; figuur 7) is de ligging van de doorbraakwaaier wel min of meer herkenbaar. Deze lijkt op het AHN-beeld echter groter dan op de geomorfologische kaart. Door de ligging binnen het riviersysteem van Rijn en Maas, bestond voortdurend gevaar voor overstromingen. In antwoord hierop zijn vanaf de twaalfde eeuw dijken aangelegd. De aanleg van dijken maakte een einde aan de vorming van veen en de afzetting van klei en maakte systematische ontwatering en agrarische ontwikkelingen mogelijk. In de Romeinse tijd en de middeleeuwen stroomde de Maas langs Heusden richting Dordrecht. Rond 500 AD ontstond een noordelijke aftakking, de Rivel die vanaf 1135 AD steeds meer water aan de Maas is gaan onttrekken en dit naar de Alm voerde. Hierdoor werd de Alm een belangrijke zijtak van de Maas. In de Middeleeuwen vond bij Giessen een dijkdoorbraak plaats, waarbij het water in noordelijke richting is gaan stromen, om bij Woudrichem uit te monden in de Waal/Merwede. Sindsdien hebben zowel de oorspronkelijke loop van de Maas als die van de Alm, hun belang verloren. Na de Sint-Elisabethsvloed van 1421 ontstond steeds meer wateroverlast. In tijden met een grote waterafvoer door de Maas kwam het gebied rond 's-Hertogenbosch onder water te staan. Als het water in de Maas hoog stond stroomde het over de Bokhovense overlaat naar binnen en van daar naar het westen de lage gebieden in, achter Vlijmen, Nieuwkuijk en Drunen. Om het door de Beersche Maas, Dieze en Bokhovense Maas aangevoerde water af te kunnen voeren, werd in 1754 de Baardwijksche overlaat in het

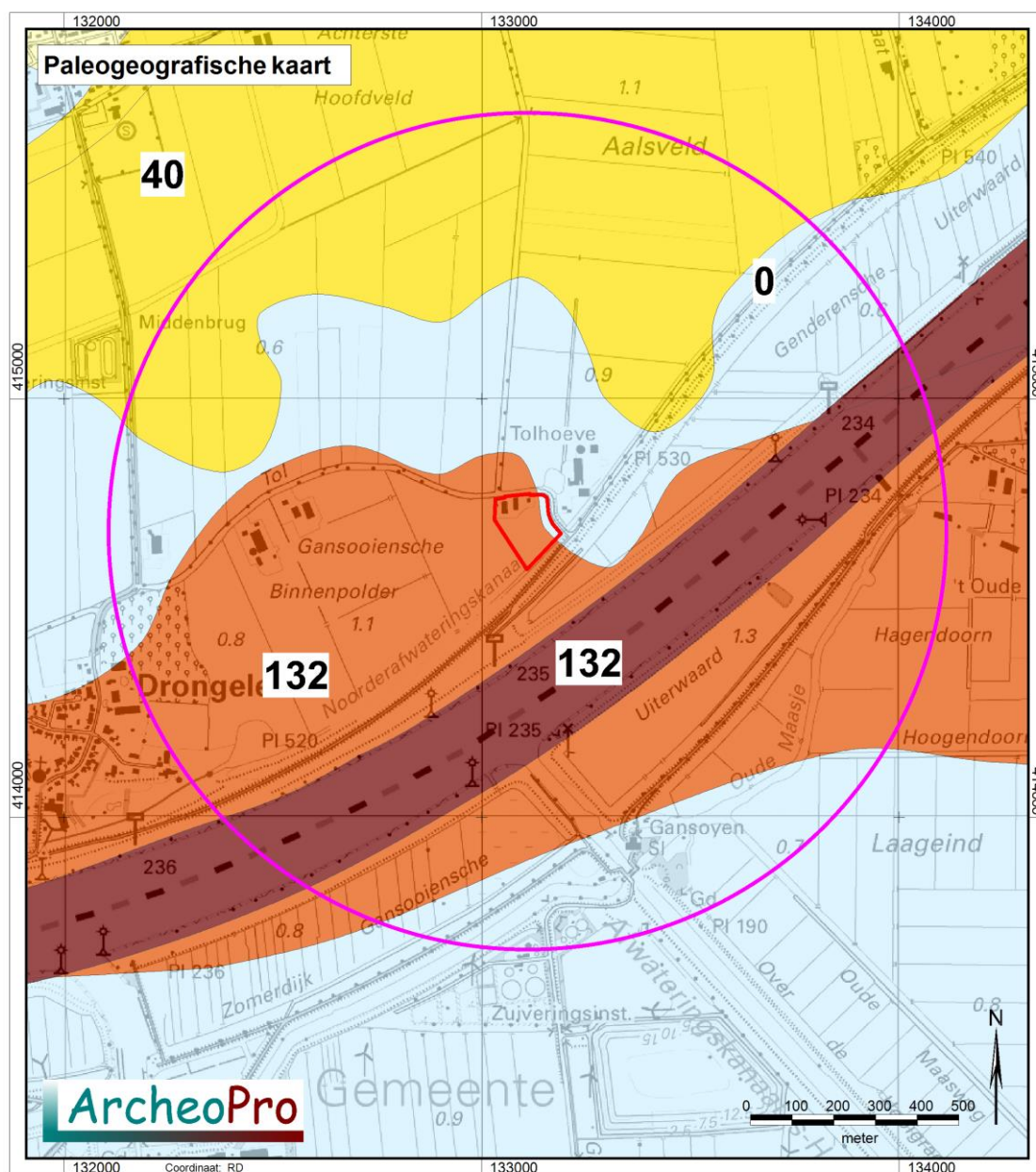
leven geroepen met een overlaat bij het dorpje Baardwijk (zie figuur 4), zodat het water verder westelijk richting de Biesbosch kon stromen. De noordgrens van dit stroomgebied werd ter plaatse van het plangebied gevormd door De Tol waardoor het plangebied grotendeels binnen deze Maasstroom lag.

In 1809 vonden grote dijkdoorbraken plaats waarbij ook de dijk bij Drongelen doorbrak. Om de situatie te verbeteren moesten Maas en Waal weer van elkaar gescheiden worden. Uiteindelijk is tussen 1883 en 1904; ten noorden van Heusden langs en pal ten zuiden van het plangebied, de Bergsche Maas gegraven. Tevens is de verbinding tussen de Waal en de Maas afgesloten.

De bodems binnen het plangebied bestaan uit kalkloze poldervaaggronden die zijn gevormd in zware zavel en lichte klei (legenda-eenheid Rn95C op figuur 8. Dit zijn relatief jonge bodems met beginnende bodemvorming die bestaat uit ontkalking, rijping van klei en oxydatie. De grondwatertrap VI (zie figuur 9), betekent dat het redelijk tot goed ontwaterde bodems betreft.

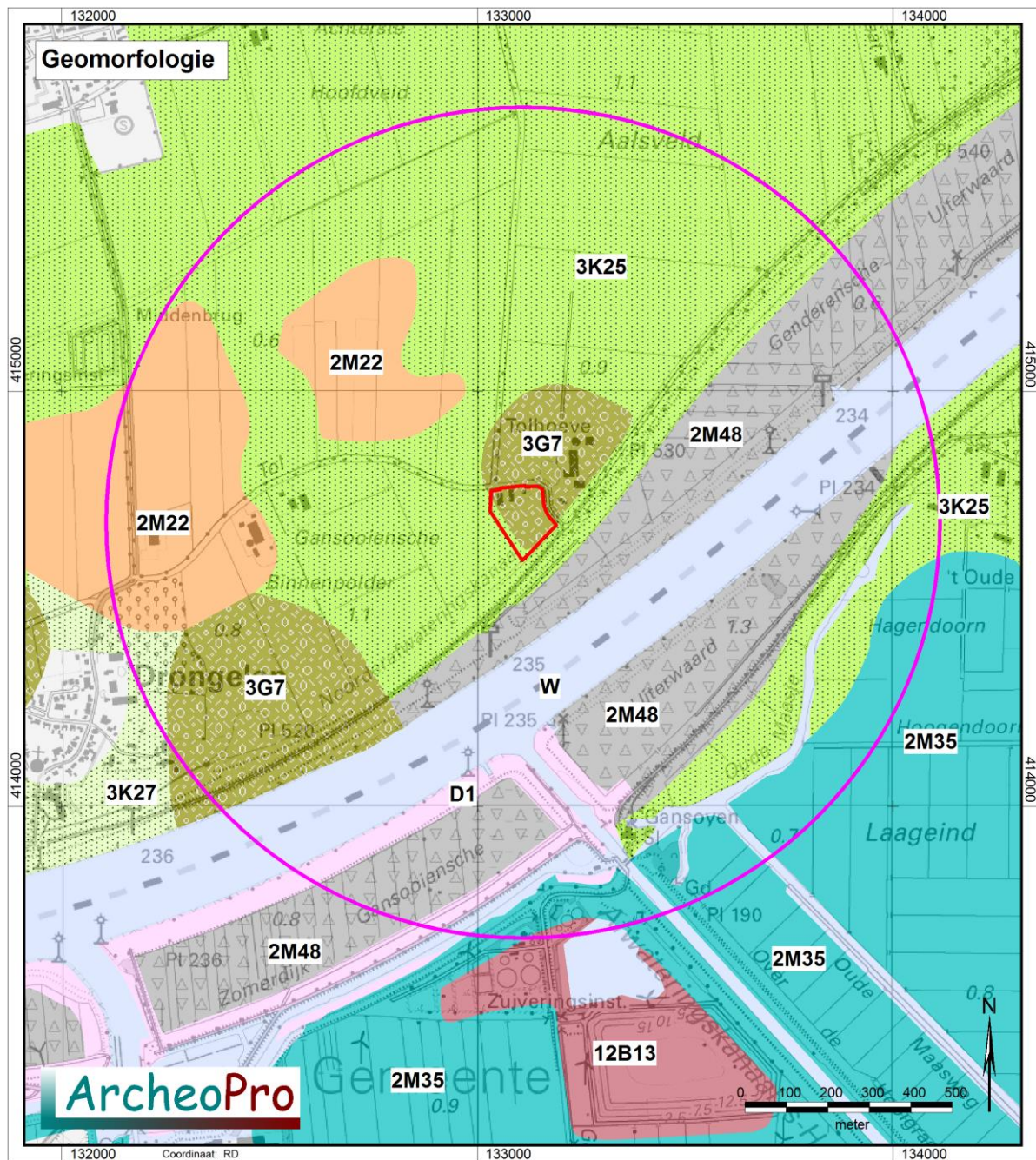
Figuur 4: De Baardwijksche overlaat (C-C) die het westelijke vervolg vormde van de Beersche Maas (ten oosten van 's-Hertogenbosch) en de Bokhovensche overlaat (ten noorden en ten westen van 's-Hertogenbosch). Hierop is tevens de loop van het Oude Maasje te zien die van Heusden naar de Biesbosch liep. Net ten westen van waar deze het gebied van de Baardwijksche overlaat binnenkwam, ligt het plangebied. Overgenomen uit: Burgers. T., 2014.

Legenda

	Huidig		100 - 500		5800 vC - 5100 vC		8900 vC - 8200 vC
	1850 - 2000		500 vC - 100		6300 vC - 5800 vC		10600 vC - 8900 vC
	1500 - 1850		1200 vC - 500 vC		6900 vC - 6300 vC		11700 vC - 10600 vC
	1200 - 1500		1800 vC - 1200 vC		7400 vC - 6900 vC		12400 vC - 11700 vC
	900 - 1200		4500 vC - 1800 vC		7800 vC - 7400 vC		13900 vC - 12400 vC
	500 - 900		5100 vC - 4500 vC		8200 vC - 7800 vC		17000 vC - 13900 vC
							Pleistoceen

Figuur 5: Uitsnede uit de paleogeografische kaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

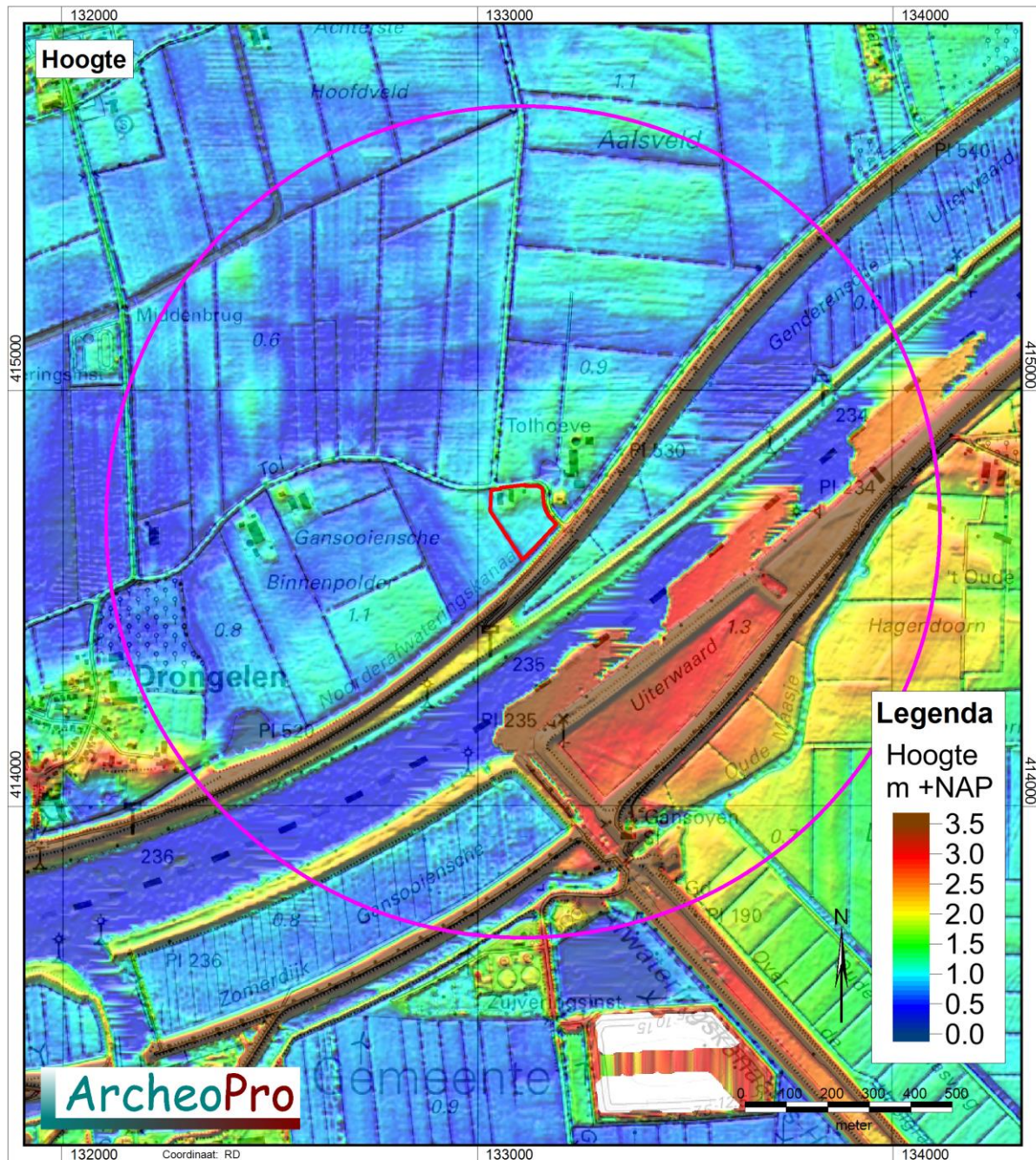

Legenda

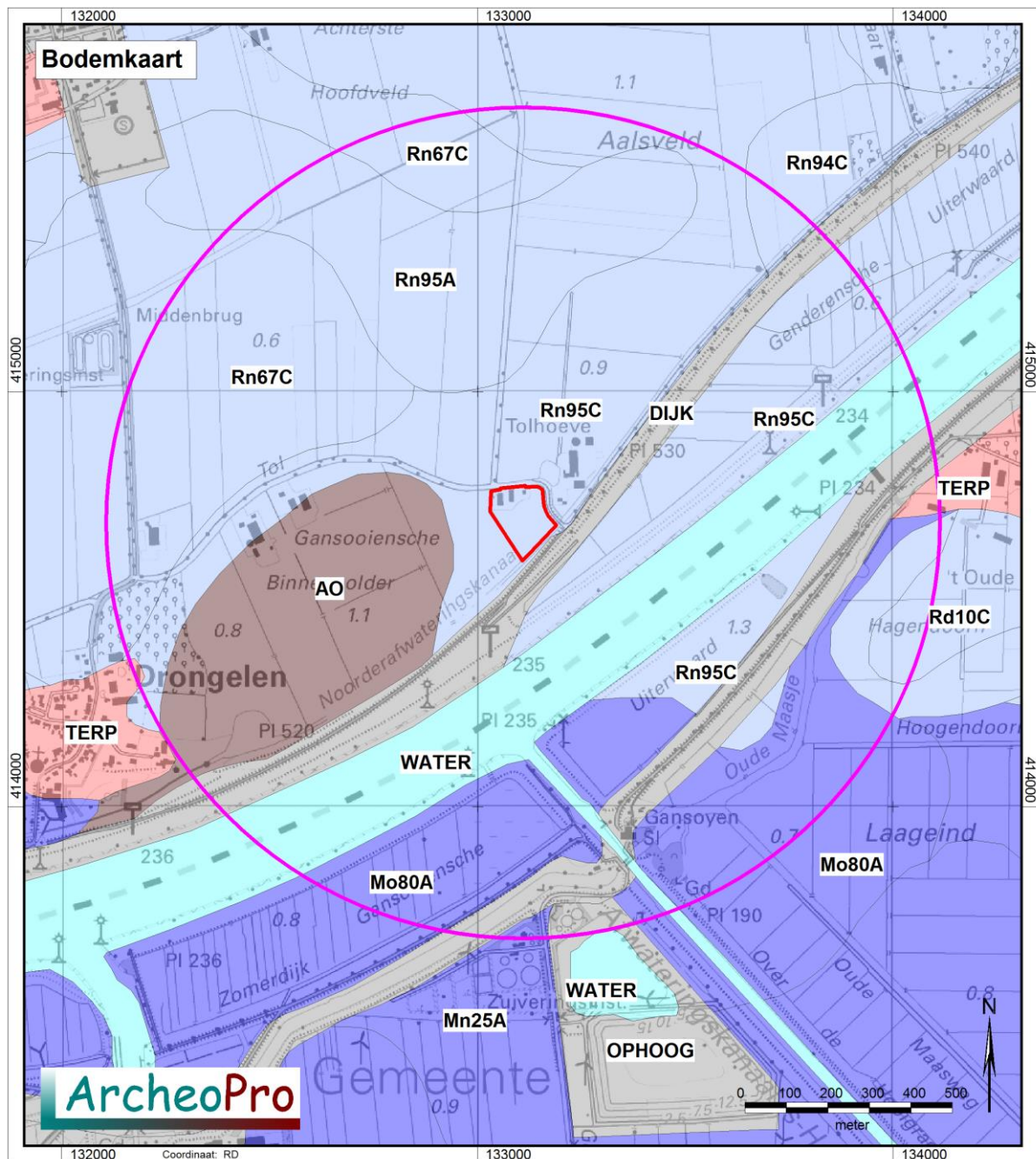
12B13	Hoge storthoep
2M22	Rivierkom- en oeverwalachtige vlakte
2M35	Vlakte van getij-afzettingen
2M48	Vlakte ontstaan door afgraving of egalisatie
3G7	Doorbraakwaai
3K25	Rivieroeverwal

3K27	Getij-riviermondbrug
D1	Lage dijk
W	Water

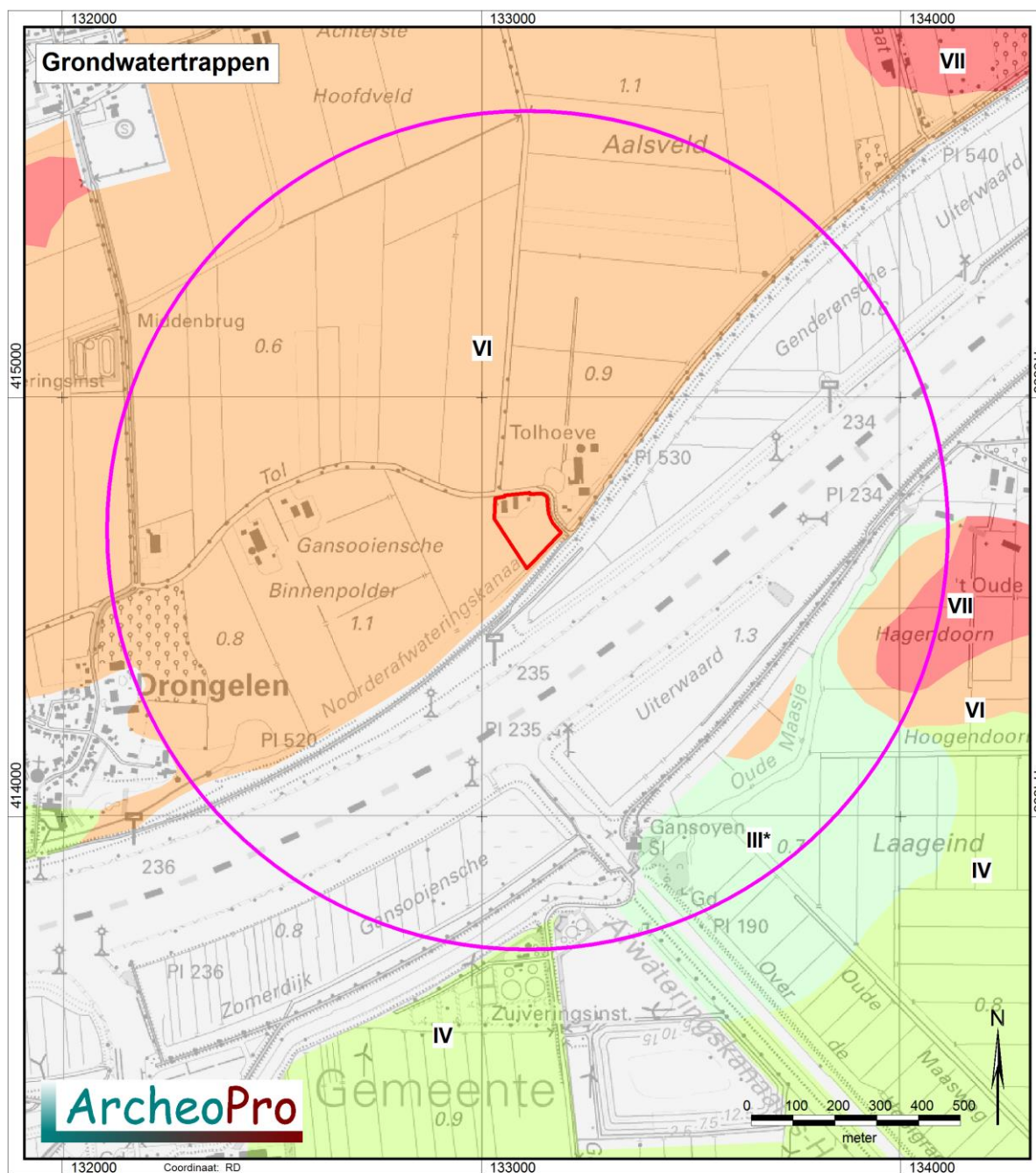
Figuur 6: Uitsnede uit de geomorfologische kaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

Figuur 7: Uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

Figuur 8: Uitsnede uit de bodemkaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft. Voor uitleg van de codes, zie hoofdstuk 2.2

Legenda:

Grondwater	Winter	Zomer	Grondwater	Winter	Zomer	Grondwater	Winter	Zomer
I	---	<50	IV	>40	80-120	VII	>80	>120
II	---	50-80	V	<40	>120	VIII	>120	>200
III	<40	80-120	VI	40-80	>120	X	---	---

Figuur 9: Uitsnede uit de grondwatertrappenkaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

2.3 Archeologie

Binnen het onderzoeksgebied liggen vier archeologische waarnemingen en één AMK-terrein. Ongeveer driehonderd meter ten noorden van het plangebied liggen van west naar oost de waarnemingen 37379, 253012 en 253008. De waarneming 37379 betreft een afgegraven huisterp uit de late middeleeuwen. Ter plaatse van de waarneming 253012 is een munt uit de Romeinse tijd aangetroffen. De waarneming 253008 betreft de vondst van een wandfragment van Andenne aardewerk uit de late middeleeuwen. Deze waarnemingen komen overeen met de rode stippen op de gemeentelijke beleidskaart.

De waarneming 37382 ligt ruim vierhonderd meter ten zuiden van het plangebied en betreft de locatie van het voormalige kasteel van Gansoyen.

Het AMK-terrein betreft nummer 3781 en ligt op de zuidwestgrens van het onderzoeksgebied. Het gaat om een terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. De gemeentelijke beleidskaart van de gemeente Aalburg (figuur 11) toont bovendien dat het meest noordelijke deel van het plangebied binnen de historische kern van De Tol ligt.

Op de zuidwestgrens van het onderzoeksgebied ligt de onderzoeksmelding 42671. Deze betreft een in 2010 door Becker en Van de Graaf uitgevoerd proefsleuvenonderzoek.

Tijdens het onderzoek zijn meer dan duizend vondsten verzameld en in totaal 79 sporen aangetroffen. Deze vondsten en sporen dateren uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen.

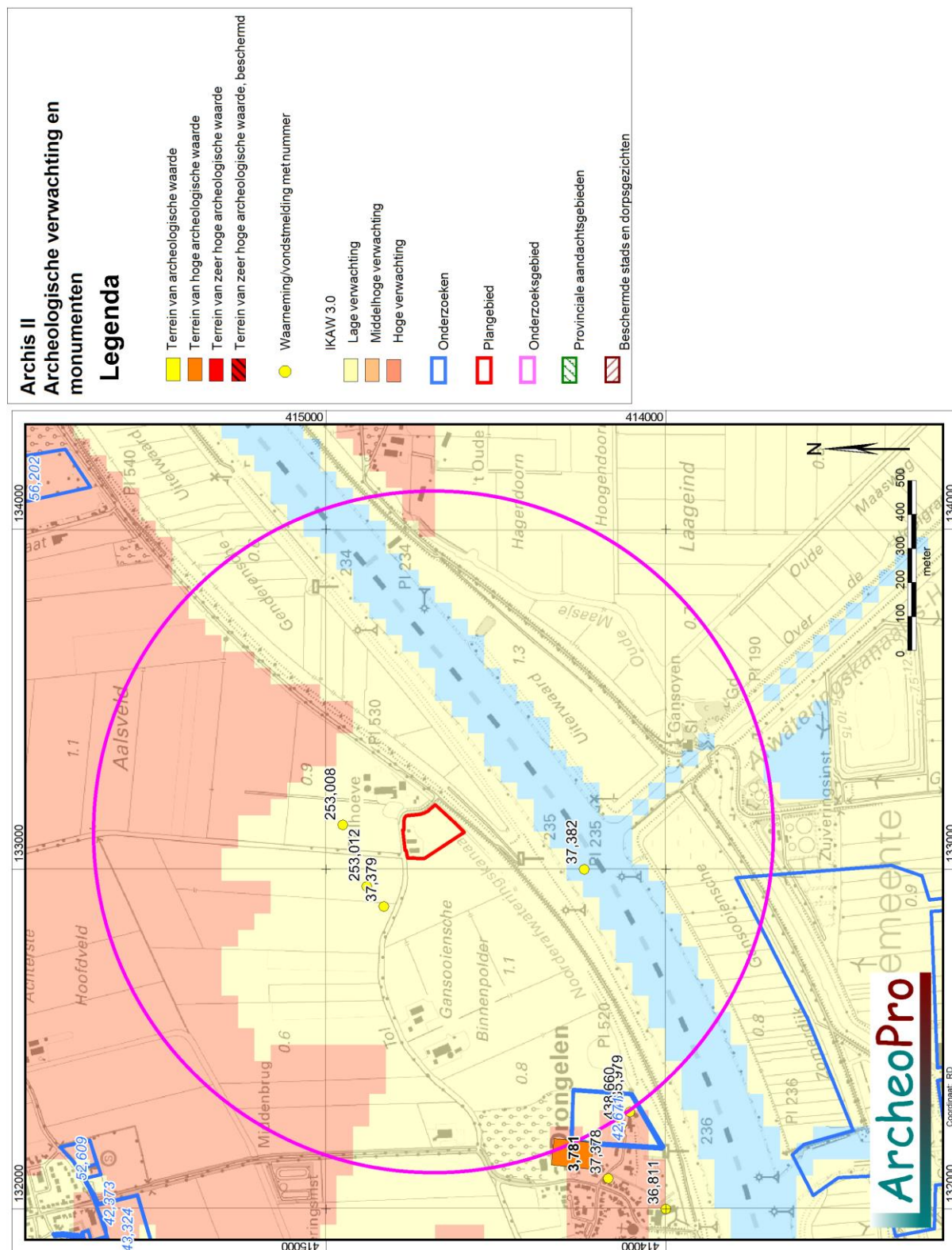
Tabel 1

Waarnemingen en Monumenten			
Nummer	Coördinaat	Periode	Vondsten
W 37379	132890/414830	Middeleeuwen	Niet van toepassing
W 37382	133000/414240	Middeleeuwen, Nieuwe Tijd	Niet van toepassing
W 253008	133130/414950	Middeleeuwen	Keramiek
W 253012	132950/414880	Romeinse tijd	Metaal
AMK 3781	132162/414275	Romeinse tijd, Middeleeuwen	Nederzetting, onbepaald

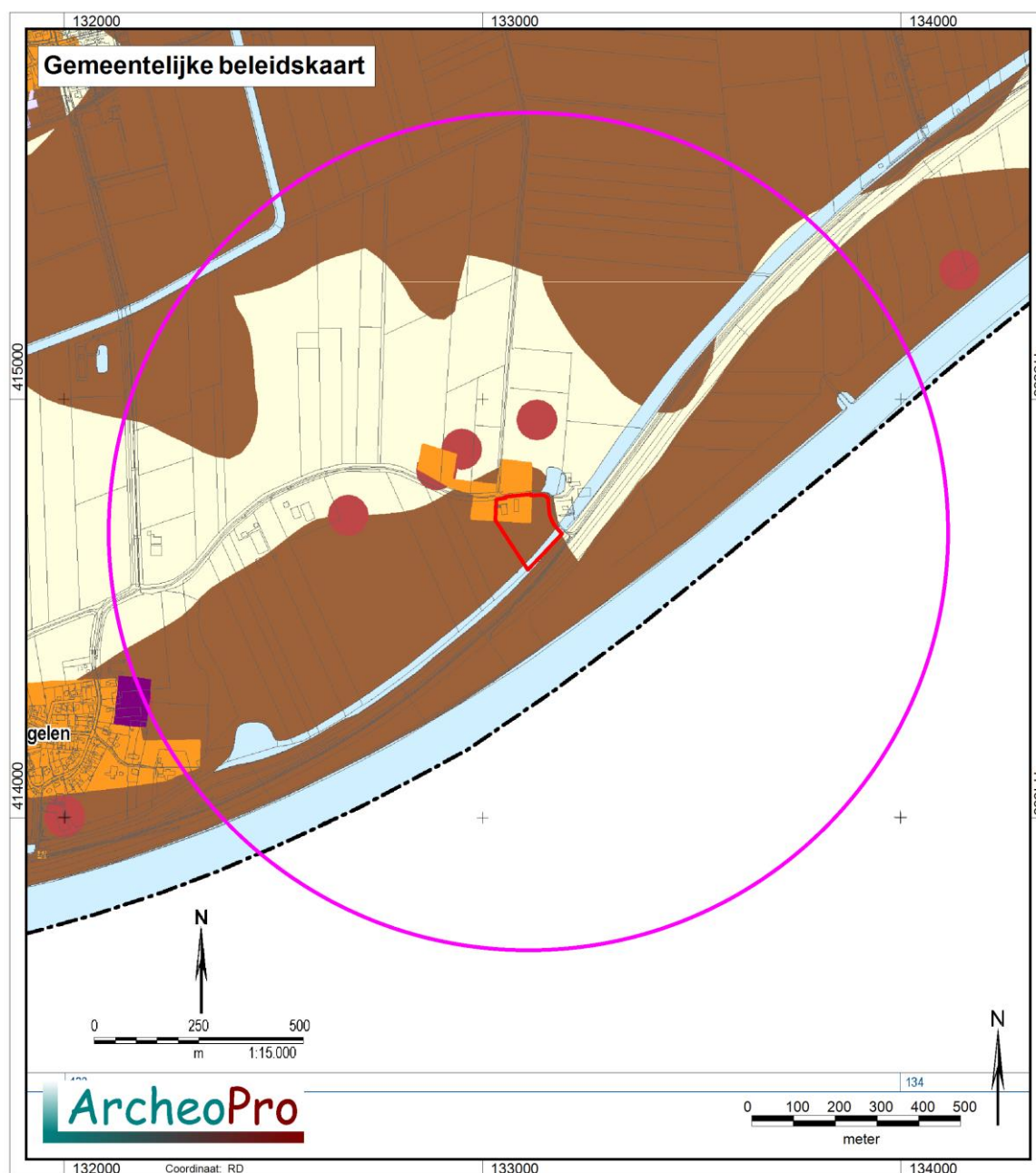
2.4 Informatie amateurarcheologen

ArcheoPro heeft contact opgenomen met de heer de Graaff van de archeologische vereniging Land van Heusden en Altena. Hier heeft ons de volgende informatie verstrekt:

Tol 2 vormde oorspronkelijk een vrij hoge terp was die niet bebouwd was en in 1976 is afgegraven. Voor zover bekend zijn hierbij geen vondsten gedaan. Hiermee wijkt deze locatie af van vergelijkbare locaties in de omgeving die wel vondsten uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen hebben opgeleverd.

Figuur 10: Kaart met Archis-gegevens met daarop een cirkel met een straal van één kilometer rond het plangebied die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

Figuur 11a: Uitsnede uit de gemeentelijke beleidskaart

legenda

archeologische kaarteenheid	categorie	dieptelagging	beleidslijn	diepte ondergrens	omvang ondergrens
AMK-terrein beschermd	1	0 m -Mv	in samenspraak met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	n.v.t.	n.v.t.
AMK-terrein	2	0 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	50 m2
historische kern	2	0 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	50 m2
archeologische vindplaats	3	0 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	100 m2
onbekende archeologische verwachting	3	onbekend	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	100 m2
verdonken nederzetting	3	onbekend	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	100 m2
hoge archeologische verwachting	3	0 - 0,5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	100 m2
hoge archeologische verwachting	3	0,5 - 1,5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,5 m -Mv	100 m2
middelhoge archeologische verwachting	3	0 - 0,5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,3 m -Mv	100 m2
middelhoge archeologische verwachting	3	0,5 - 1,5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	0,5 m -Mv	100 m2
middelhoge archeologische verwachting	3	1,5 - 3 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	1,5 m -Mv	100 m2
middelhoge archeologische verwachting	3	3 - 5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	3 m -Mv	100 m2
lage archeologische verwachting	3	>5 m -Mv	behoud in situ of: vroeg in planfase archeologisch onderzoek bij ingrepen groter dan:	5 m -Mv	100 m2
lage archeologische verwachting	4	n.v.t.	archeologisch onderzoek vroeg in planfase bij MER-plichtige, projecten vallend onder de Wro, de Wet Milieubeheer of de Tracawet	n.v.t.	n.v.t.
afgerond AMZ-proces	5	n.v.t.	geen restricties ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen	n.v.t.	n.v.t.
lopend AMZ-proces	6	onbekend	afhankelijk van onderzoeksfase	afhankelijk van onderzoeksresultaat	afhankelijk van onderzoeksresultaat

overig

met zoetgetijdenkleidek, resulterend in onzekerheid ten aanzien van de archeologische verwachting
water
gemeentegrens

Figuur 11b: Legenda van de gemeentelijke beleidskaart

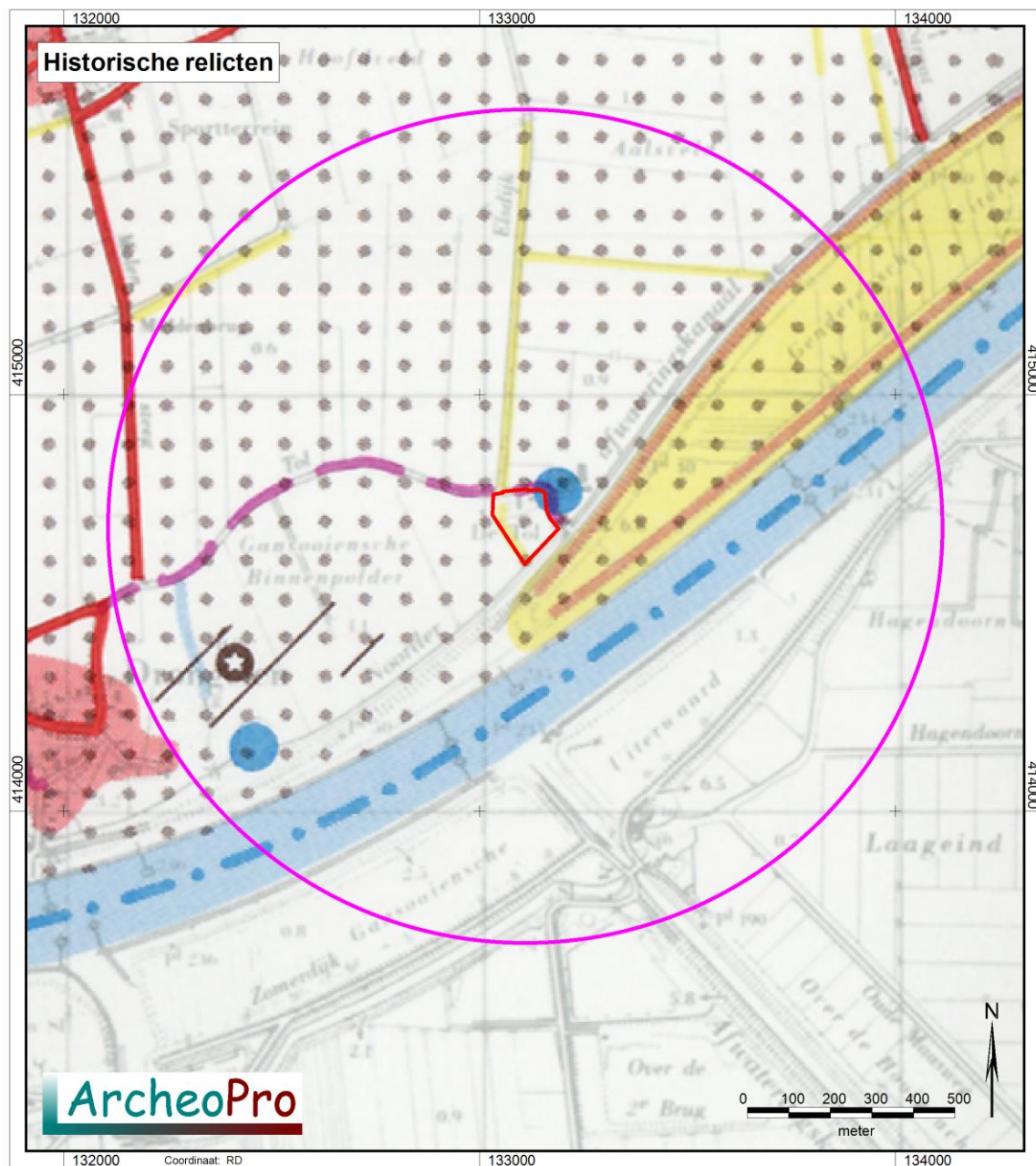
2.5 Historie

(gebaseerd op de informatie uit de toelichting op de gemeentelijke erfgoedkaart)

In 1509 werd het middeleeuwse Drongelen grotendeels verwoest bij een dijkdoorbraak. Hoewel het dorp weer werd opgebouwd duurde het tot 1700 voordat Drongelen weer een eigen kerk had.

In 1944 lag het dorp aan de frontlinie en werd het wederom verwoest. Ook de boerderij langs de noordrand van het plangebied is in deze periode verloren gegaan. De huidige boerderij dateert uit 1949.

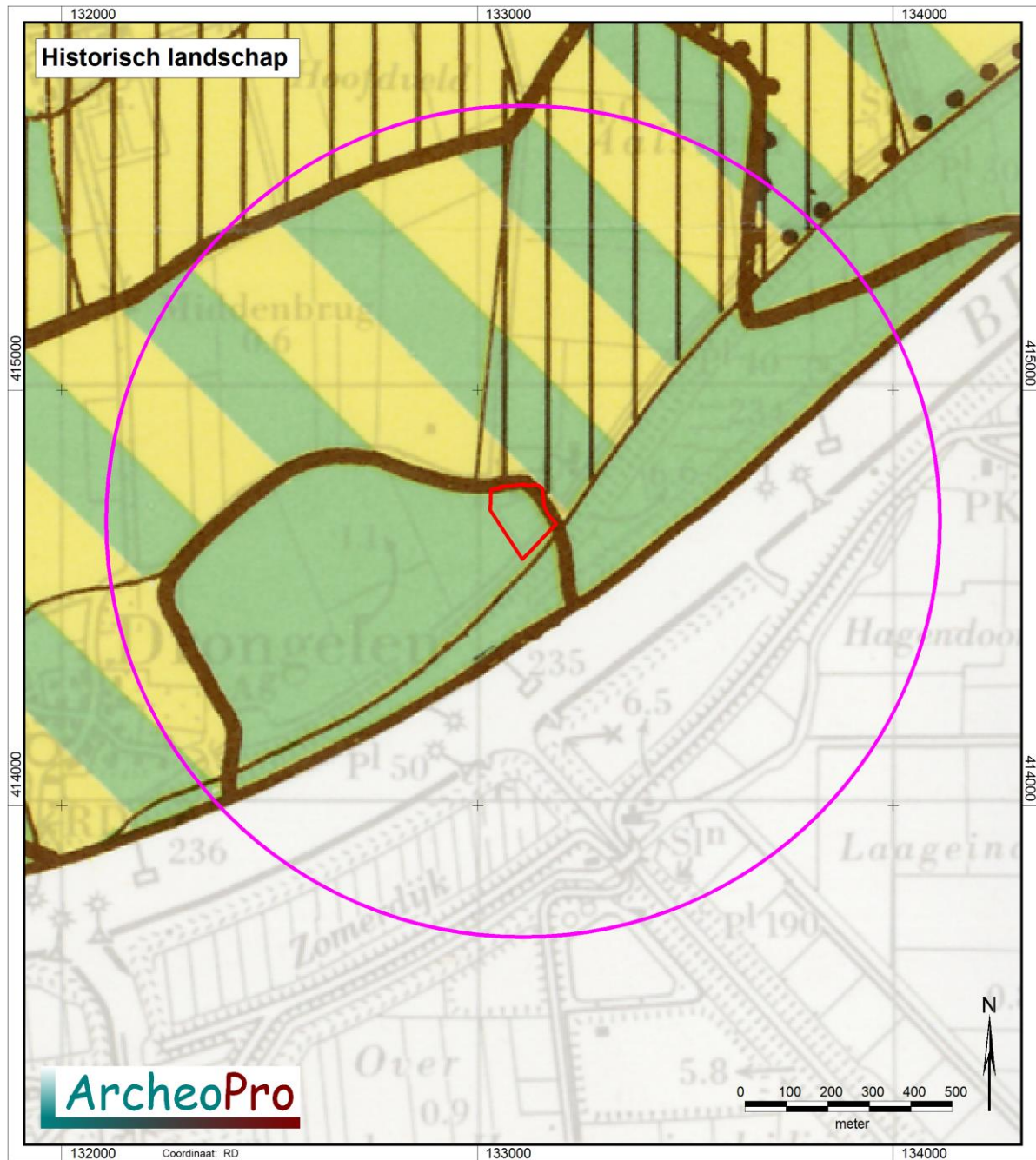
Volgens de kaart van historische relictten en het historisch landschap (figuren 12a en 13a), bestaat het plangebied uit voormalig buitendijks gelegen grasland waarvan de verkaveling sinds de middeleeuwen weinig veranderd is.

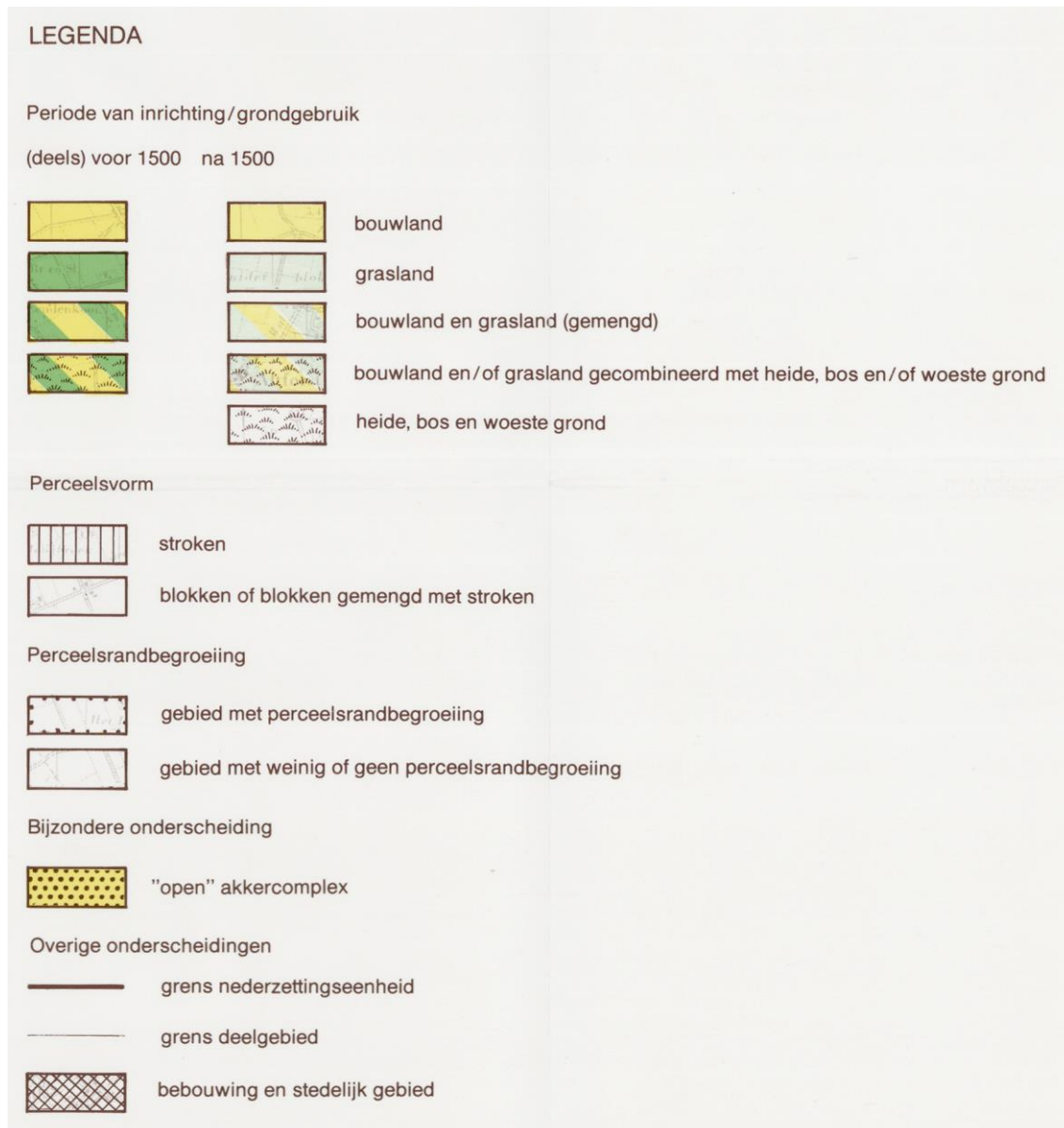
Figuur 12a: Uitsnede uit de kaart met historische relictten West Brabant (naar Renes, 1985)

LEGENDA		
Oorspronkelijke functie van het relict	Symbool	Omschrijving
POLITIEK/JURIDISCH	+ + + +	Grens van een staatkundige eenheid
	— — — — —	Grens van een dorpsstoebehooren
	I	Grenspaal
AGRARISCH	• • • • •	Gebied met geheel of gedeeltelijk middeleeuwse inrichting
		Gebied met sedert 1900 weinig veranderde percelering
		Gebied met sedert 1900 matig veranderde percelering
		Resterende perceelsscheiding in gebied met sedert 1900 sterk veranderde percelering
		Overige hoofdstructuurlijn
		Houtwal of brede houtrand
		Resterend open akkercomplex
		Resterende heide
		Oud bos
		Vloeiweide
		Ontginningsbasis
		Richting strookvormige percelering
		In percelering herkenbare natuurlijke waterloop
		Eendenkooi
BEWONING		Sedert 1900 weinig veranderde kern
		Sedert 1900 matig veranderde kern
		Planmatig opgezet dorp ('Flakkeese type')
		Dijkgehucht
		Plaats of marktplein
		(Resten van) kasteel of omgracht huis
		Huisterp
		Verdwenen nederzetting, gehucht of dorp
		Verdwenen nederzetting, enkel gebouw
		Verdwenen nederzetting, ligging niet exact bekend
WATERSTAATKUNDIG		Waterkerende dijk of kade, middeleeuws, nog bestaand
		Waterkerende dijk of kade, middeleeuws, nog aanwezig als weg
		Waterkerende dijk of kade, middeleeuws, nog herkenbaar in percelering
		Waterkerende dijk of kade, 1500-1900, nog bestaand
		Waterkerende dijk of kade, 1500-1900, nog aanwezig als weg
		Waterkerende dijk of kade, 1500-1900, nog herkenbaar in percelering
NIJVERHEID		Wiel, nog aanwezig
		Wiel, nog herkenbaar in dijktracé
NIJVERHEID		Gebied met verveningssporen
		Grens van een turfconsessie
		Turfhoofd
VERKEER/VERVOER		Drift of steeg
		Polderweg
		Bos- of landgoedweg
		Andere weg
		Toevoeging: postroute
		Toevoeging: verhoogd aangelegd
		Toevoeging: keiweg
		Turfvaart, nog bestaand
		Turfvaart, tracé nog aanwezig als weg
		Andere gegraven waterloop
RELIGIEUS		Grens van een tiendblok
MILITAIR		Fort of linie
RECREATIEF		Buitenplaats

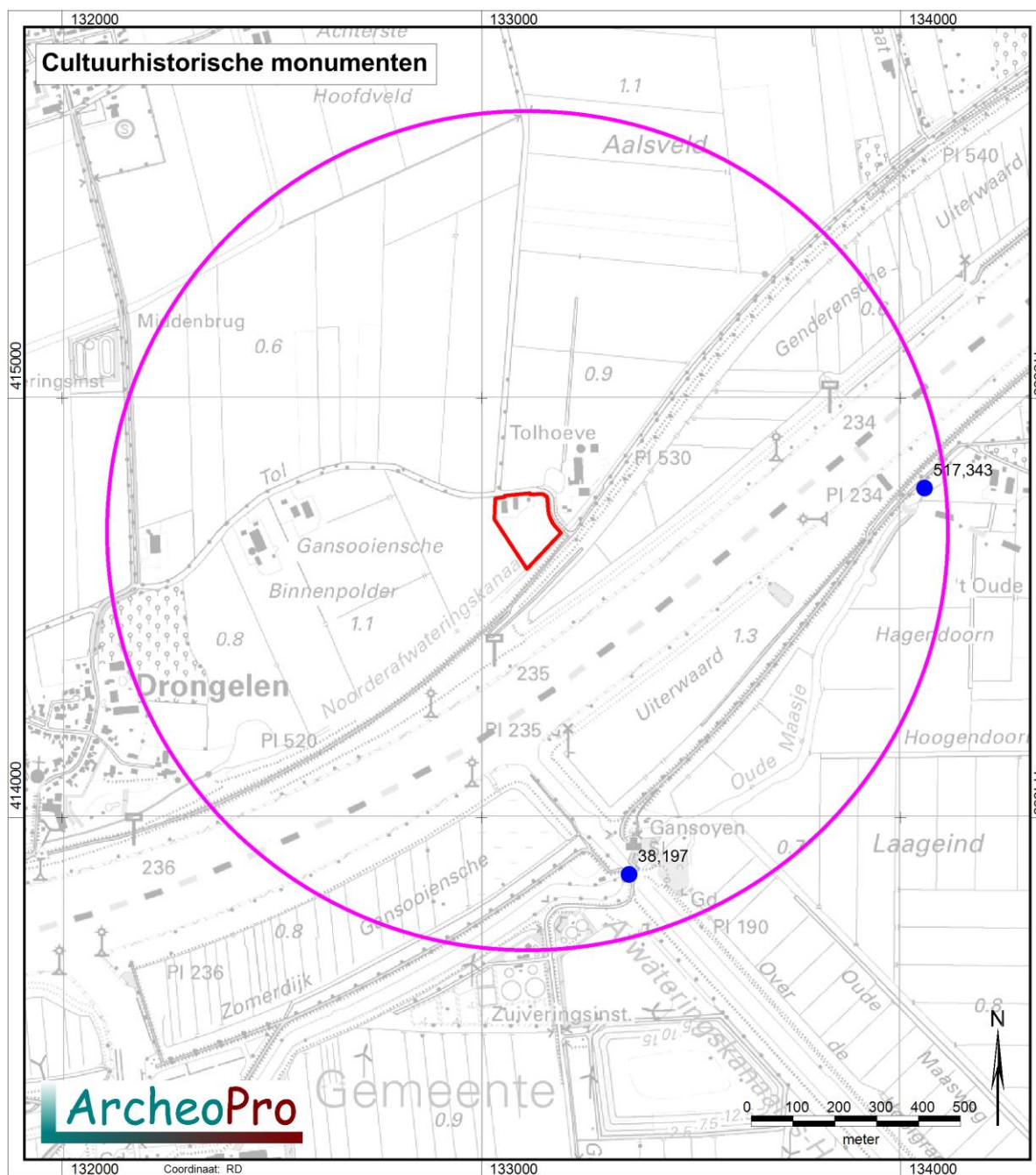
Figuur 12b: Legenda van de kaart met historische relictten West Brabant (naar Renes, 1985)

Figuur 13a: Uitsnede uit de kaart met historische landschapselementen West Brabant (naar Renes, 1985)

Figuur 13b: Legenda van de kaart met historische landschapselementen West Brabant (naar Renes, 1985)

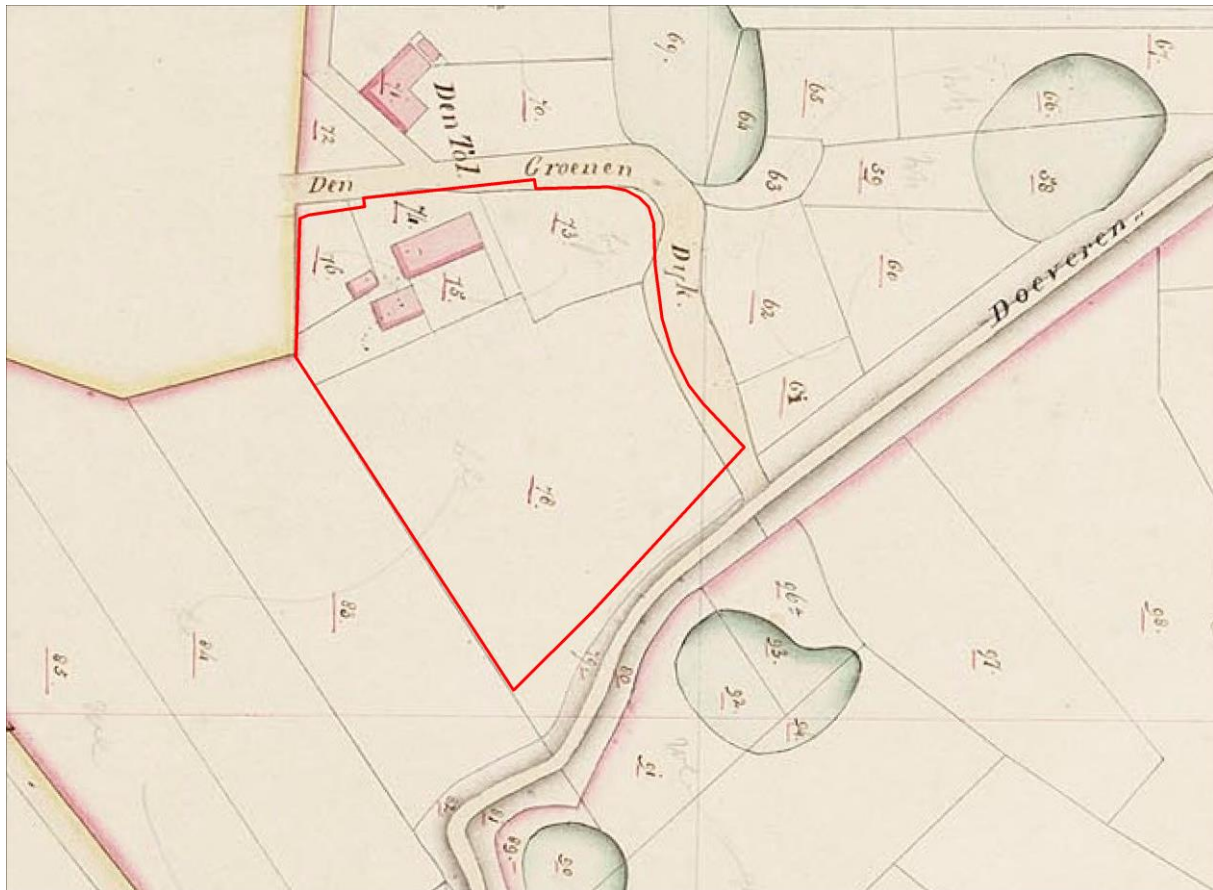

Type rijksmonument

▲ Archeologie	🏰 Bouwkunst; kasteel, buitenplaats	🔴 Bouwkunst; overig
▲ Bouwkunst	⛪ Bouwkunst; kerkelijk gebouw	🟢 Bouwkunst; tuin, park, landgoed
🌿 Bouwkunst; boerderij (-deel)	★ Bouwkunst; militair object	🟡 Bouwkunst; weg-/waterwerk
🏠 Bouwkunst; gebouw, overig	⚙️ Bouwkunst; molen	🏡 Bouwkunst; woonhuis
⛪ Bouwkunst; graf, begraafplaats	🏭 Bouwkunst; nijverheid, industrie	

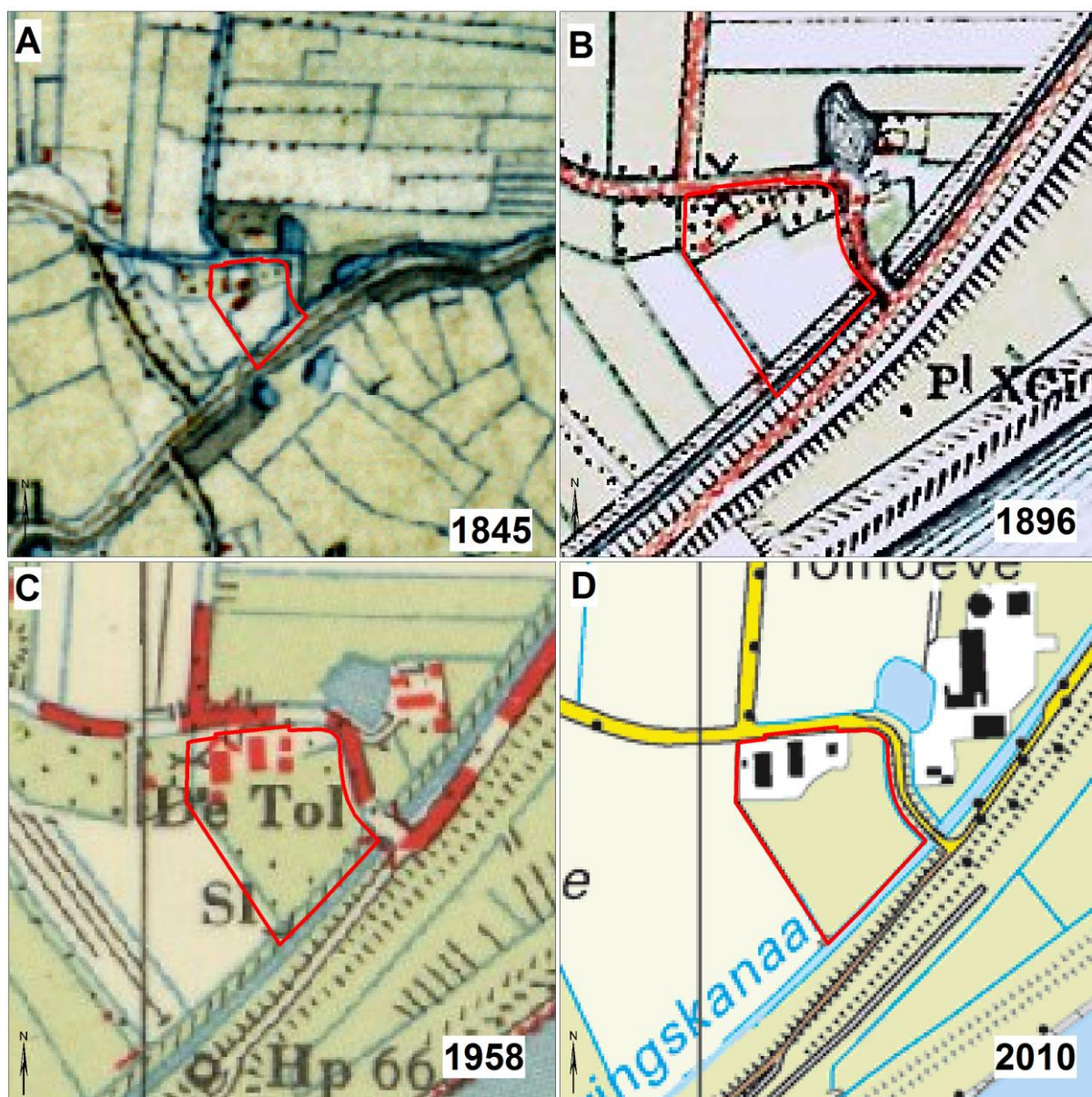
Figuur 14: Uitsnede uit de kaart cultuurhistorische monumenten.

De kadasterkaart uit 1832 toont dat het plangebied destijds binnen de percelen 73, 74, 75, 76 en 78 lag. Uit de aanwijzende tafels blijkt dat deze in eigendom waren bij Krol en in gebruik waren als boomgaard, bouwland, tuin, schuur en erf. Hierop is duidelijk te zien dat de bebouwing op het noordwestelijke deel van het plangebied stond waarop ook de huidige bebouwing staat.

Figuur 15: Uitsnede uit de kadastrale kaart uit 1832

Figuur 16 toont achtereenvolgens topografische kaarten van het onderzoeksgebied uit 1845, 1896, 1958 en 2010. De kaarten uit 1845 en 1896 tonen de oorspronkelijke situatie met de historische bebouwing in de noordwesthoek van het plangebied en nog geen nieuwe Maasloop ten zuiden van het plangebied. Wel is op de kaart uit 1896 te zien dat dan inmiddels begonnen is met het uitgraven van de Bergsche Maas. Op deze beide kaarten is het noordelijke deel van het plangebied in gebruik als boomgaard. De kaart uit 1958 toont de situatie na de aanleg van de Bergsche Maas en het pal ten zuiden van het plangebied gelegen afwateringskanaal. Hierop is ook de naoorlogse bebouwing te zien. Tevens toont deze kaart dat dan ook het zuidelijke deel in gebruik is als boomgaard. De kaart uit 2010 toont dat enkele van de bijgebouwen uit deze periode inmiddels al zijn verdwenen. Ook zijn de fruitbomen inmiddels gerooid.

Figuur 16: Uitsneden uit de topografische kaarten uit achtereenvolgens: 1845, 1896, 1958 en 2010.

2.6 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Specifieke ligging

Het plangebied ligt op een stroomrug die tussen ongeveer 200 en 1200 AD heeft gefunctioneerd. Het plangebied ligt op een hierlangs gevormde doorbraakwaaier. De noordrand van het plangebied ligt binnen de historische kern van Den Tol en is overwegend in gebruik geweest als boerderijplaats, weiland en boomgaard. De historische bebouwing is in 1944 door oorlogsgeweld verloren gegaan en in 1949 vervangen door de huidige bebouwing.

Verwachte perioden (datering)

Op basis van de bekende gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied moet worden geconcludeerd dat voor het plangebied een hoge archeologische verwachting geldt voor archeologische resten uit de Romeinse tijd en de vroege-middeleeuwen. Voor bewoningsresten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd geldt, gezien de ligging deels binnen de historische kern van Den Tol, een hoge verwachting voor bewoningsresten (noordelijke deel).

Complextypen en uiterlijke kenmerken

Eventuele nederzettingen uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen kunnen zowel bestaan uit huisplaatsen met een omvang van vijfhonderd tot tweehonderd vierkante meter als uit dorpen van een hectare of groter. In het rivierengebied worden voormalige nederzettingsterreinen vaak gekenmerkt door de aanwezigheid van een zogenaamde vuile laag die is afgedekt door latere afzettingen en die veelal rijker is aan humus en verkoolde resten. In veel gevallen is het voorkomen van dergelijke lagen gekoppeld aan op natuurlijke wijze ontstane vegetatie-horizonten.

Resten van perceelsgrenzen en ontginningsactiviteiten uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd, zullen met name uit opgevulde sloten of greppels bestaan met eventuele vondststrooiingen aan of nabij het oppervlak. Eventuele bewoningsresten uit deze periode kunnen bestaan uit spoorvullingen met paal- of muurfunderingen en resten van bouwmaterialen zoals hout en baksteen. Sloopresten zullen bestaan uit brokken kalkmortel en stukken baksteenpuin.

Mogelijke verstoringen

Bouwactiviteiten en het planten en rooien van (fruit)bomen, kunnen plaatselijk tot bodemverstoring geleid hebben.

2.7 Onderzoeksstrategie

Tijdens het veldwerk moet allereerst worden vastgesteld hoe de bodem is opgebouwd, in hoeverre deze intact is en of hierin archeologische indicatoren aanwezig (kunnen) zijn.

Om de bodemopbouw zo exact mogelijk te kunnen bestuderen kan het beste gebruik gemaakt worden van een guts.

Indien blijkt dat de huidige grondbewerking tot in de natuurlijke bodem reikt en een goede vondstzichtbaarheid heerst, is een oppervlaktekartering vaak een geschikte methode voor het opsporen van archeologische indicatoren uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen.

Rekening houdend met de aanwezige bebouwing zijn binnen het plangebied negentien boorpunten verdeeld over een zo gelijkmatig mogelijk netwerk. Hierdoor wordt binnen het 1,76 hectare grote plangebied een boordichtheid bereikt van ruim tien boringen per hectare. Een dergelijke boordichtheid voldoet volgens de Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek (SIKB, 2006), bij gebruik van een guts als zoekoptie (D1) om door een archeologische laag gekenmerkte vindplaatsen uit de periode bronstijd tot nieuwe tijd op te sporen. Bij gebruik van een edelmanboor met een diameter van 12 centimeter geldt deze aanpak als zoekoptie (C6) om door een strooing van overwegend aardewerk gekenmerkte vindplaatsen uit de periode bronstijd tot nieuwe tijd op te sporen.

Op basis van booronderzoek is nooit te garanderen dat alle typen archeologische resten kunnen worden opgespoord. De kans op het aantreffen van grondsporen is bijvoorbeeld aanmerkelijk groter indien een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd. Een dergelijke aanpak zou echter in dit stadium van het onderzoek een te zwaar middel vormen en dient pas te worden toegepast na vaststelling dat een intact bodemprofiel aanwezig is met daarin archeologische indicatoren.

Van alle boorpunten wordt de NAP-hoogte bepaald door middel van het AHN en de waterpas.

Figuur 17: Het plangebied gezien vanuit de zuidwesthoek in noordelijke richting

3 Veldonderzoek

3.1 Verrichte werkzaamheden

Positie boringen:	Regelmatige verdeling over het plangebied, zie figuur 20.
Gebruikt boormateriaal:	Guts met diameter van 3 cm / edelmanboor met een diameter van 12 cm.
Totaal aantal boringen:	19
Boorgrid:	30 x 35 m
Boordichtheid:	Tien boringen per hectare
Geboorde diepte:	1,4 – 2,6 m –NAP
Inmeten boorlocaties:	GPS, meetlint en waterpas
Boorbeschrijving:	Archeologische Standaard Boorbeschrijving (ASB 5.2)

Inspectie bodemontsluitingen en/of oppervlaktekartering: In verband met de begroeiing van het plangebied was geen oppervlaktekartering mogelijk. Evenmin waren bodemontsluitingen aanwezig die geïnspecteerd konden worden op de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

3.2 Resultaten booronderzoek

De boringen zijn gezet in vier noordwest – zuidoost gerichte boorraaien met nog een losse boring (nr.19) in de noordoosthoek van het plangebied. De ligging van de boorpunten is weergegeven op de boorpuntenkaart. De resultaten van het booronderzoek zijn opgesomd in Bijlage 1.

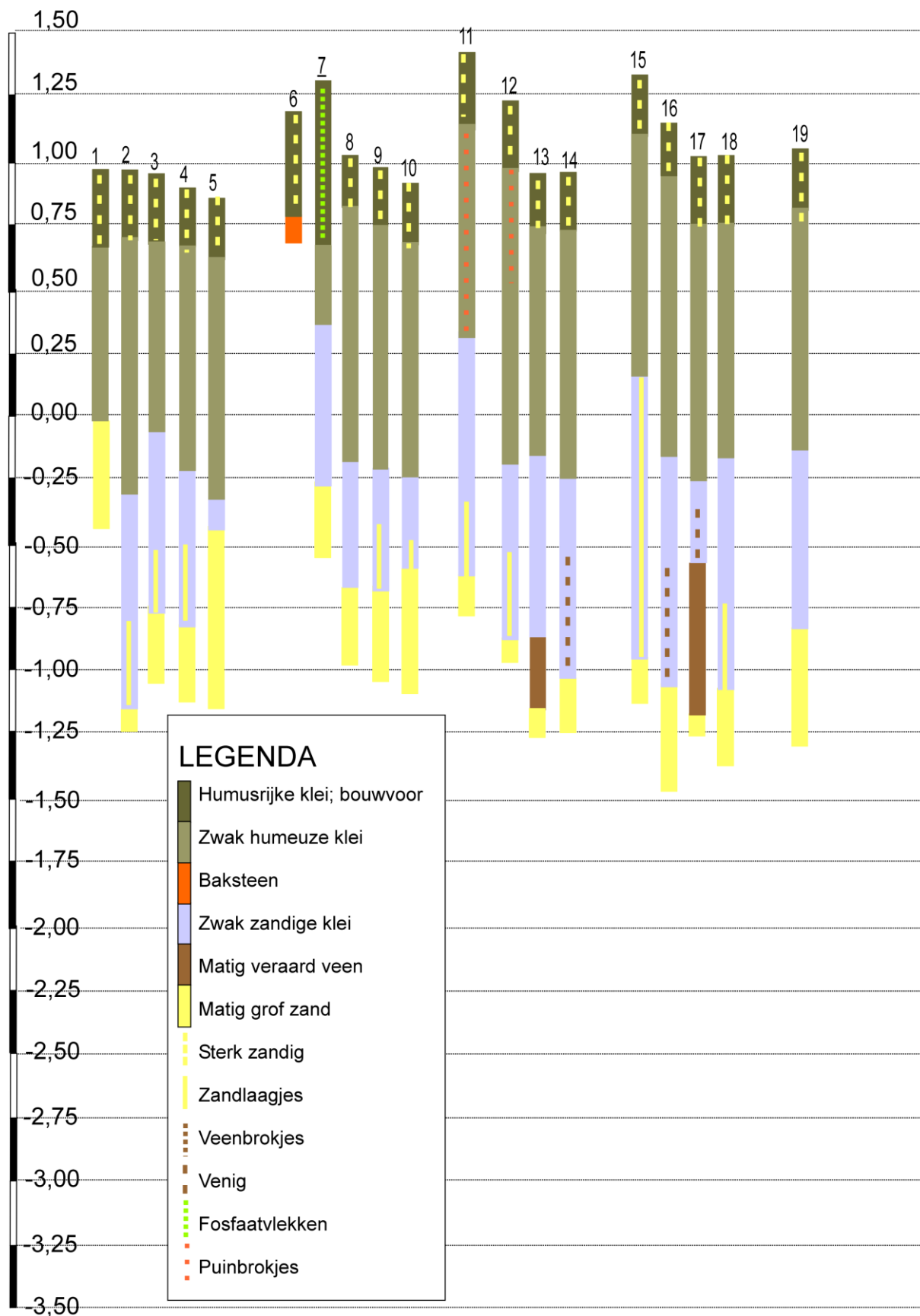
Tijdens het booronderzoek is bovenin alle boringen een bouwvoor aangetroffen die uit humusrijke, sterk zandige klei bestaat. In boring 7 is deze 65 cm dik en komen hierin fosfaatvlekken voor. In boring 6 is de humusrijke toplaag veertig centimeter dik en is hieronder ondoordringbaar (oranje-rood) baksteen aangetroffen. Overeenkomstige brokken puin zijn in de boringen 11 en 12 onder de humusrijke toplaag aangetroffen. Deze komen hier voor in zwak humeuze klei. Overeenkomstige klei is in de overige boringen direct onder de humusrijke toplaag aangetroffen die in deze boringen maximaal dertig centimeter dik is. De zwak humeuze klei is zwak zandig en matig stevig en loopt door tot een diepte van 1 tot 1,4 meter beneden het maaiveld. In boring 1 is direct hieronder, vanaf een diepte van 1 meter beneden het maaiveld, matig grof zand aangetroffen. In alle overige boringen gaat de zwak zandige en zwak humeuze klei over in humusloze, matig slappe klei. Onderin deze klei zijn in de boringen 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 15 en 18, zandlaagjes aanwezig. In de boringen 14, 16 en 17 is het onderste deel van deze klei daarentegen juist weinig (zie figuur 18). In boring 17 gaat dergelijke venige klei op een diepte van 1,6 meter beneden het maaiveld over in matig veraard veen. Een overeenkomstig veenpakket is in boring 13 tussen 1,85 en 2,1 meter beneden het maaiveld aangetroffen. Onderin alle boringen is matig grof zand aanwezig. Dit zand was ten tijde van het veldonderzoek dermate waterverzadigd dat het na enkele decimeters uit de guts bleef stromen. Het betreft waarschijnlijk beddingzand van het Oude Maasje. Deze voormalige Maasloop is waarschijnlijk ter plaatse van de boorpunten 13, 14, 16 en 17, tijdens de verlandingsfase gedeeltelijk gevuld geraakt met veen en venige klei.

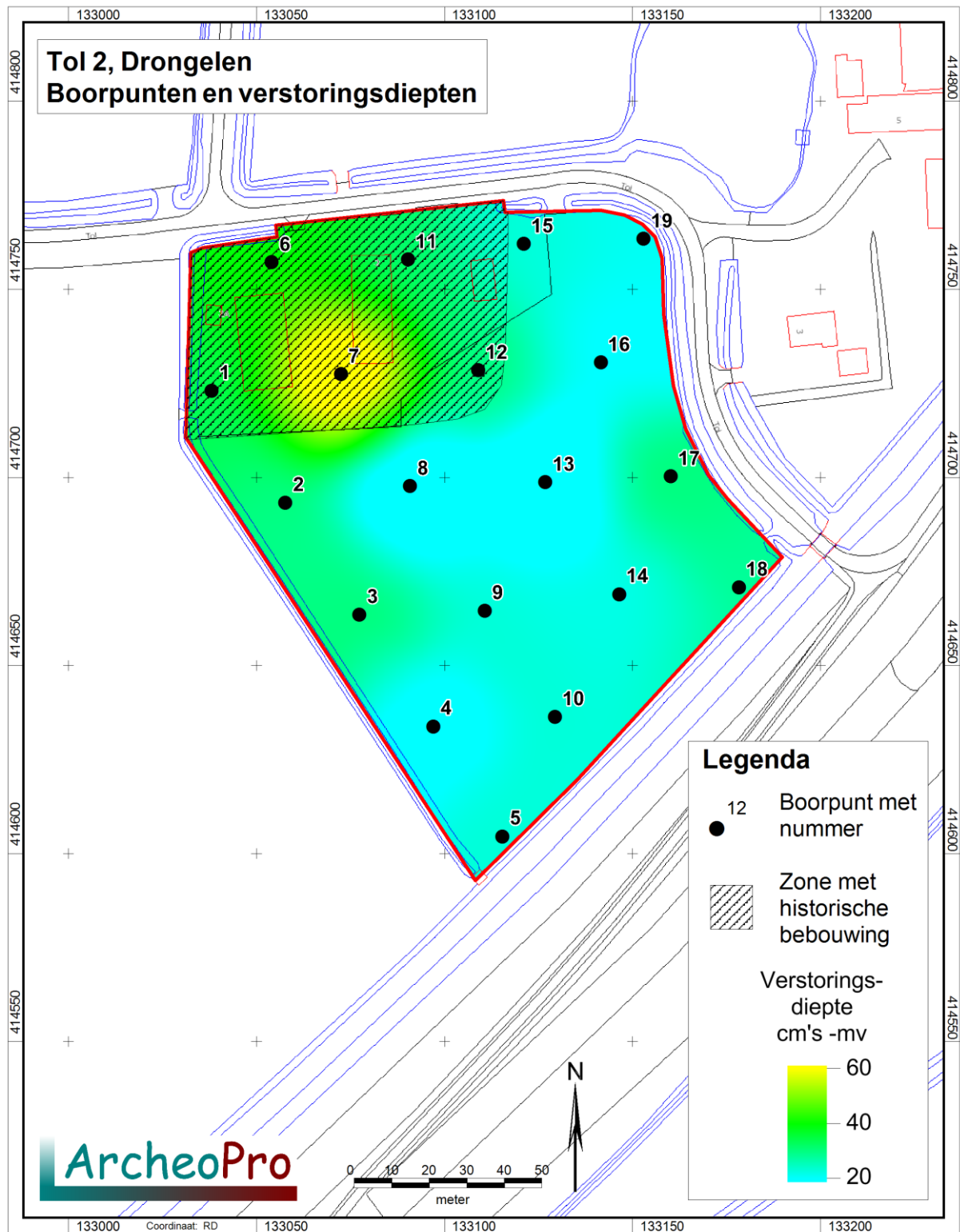
Figuur 18: Foto van boring 14 met venige klei (rechts), onder de matig slappe, humusloze klei.

In geen van de boringen zijn vegetatie-horizonten of anderszins vuile lagen aangetroffen die samen zouden kunnen hangen met nederzettingsresten. Ook het zorgvuldig doorzoeken van de zwak humeuze klei heeft behalve brokjes baksteen geen archeologische indicatoren opgeleverd. De enige archeologische indicatoren binnen het plangebied worden gevormd door baksteenbrokjes en fosfaatvlekken. Deze komen voor op het deel van het plangebied waarop volgens de historische kaarten de oorspronkelijke bebouwing stond (gearceerd op figuur 20).

M's t.o.v. NAP

Figuur 19: Boorprofielen

Figuur 20: Boorpunten met verstoringsdiepten.

4 Conclusies en aanbevelingen (beleidsadvies)

Volgens het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor archeologische resten uit de Romeinse tijd en de vroege-middeleeuwen. Voor bewoningsresten uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd, geldt gezien de ligging deels binnen de historische kern van Den Tol, een hoge verwachting voor bewoningsresten in het noordelijke deel van het plangebied.

Om deze verwachting te toetsen zijn binnen het plangebied 19 boringen gezet met behulp van een guts en een megaboer.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de ondergrond van het plangebied uit beddingzand van het Oude Maasje bestaat. De top van dit zand ligt tussen 1 en 2,2 meter beneden het maaiveld. Hierboven is plaatselijk veen of venige klei gevormd. De overige afzettingen bestaan uit klei die onderin matig slap is en vaak wordt onderbroken door zandlaagjes. De hierboven gelegen klei is zwak humeus en matig stevig. De mate van rijping van deze klei vormt een aanwijzing dat deze bewoonbaar is geweest. In deze klei zijn echter nergens binnen het plangebied vegetatiehorizonten of anderszins vuile lagen aangetroffen die zouden kunnen wijzen op de (mogelijke) aanwezigheid van vondstlagen uit de Romeinse tijd en/of de middeleeuwen binnen het plangebied. De bouwvoor is sterk zandig en bestaat waarschijnlijk uit het materiaal dat hier als doorbraakwaaier is afgezet. Het zorgvuldig doorzoeken van zowel de bouwvoor als de gerijpte klei heeft geen archeologische indicatoren opgeleverd die op de aanwezigheid van bewoningresten uit de Romeinse tijd of de (vroege)middeleeuwen zouden kunnen wijzen. De enige archeologische indicatoren binnen het plangebied bestaan uit baksteenresten en fosfaatvlekken die zijn aangetroffen op het meest noordwestelijke deel van het plangebied waarop van oudsher de bewoning aanwezig is. Het betreft vrijwel zeker resten van de in 1944 verwoeste boerderij die op de negentiende eeuwse kaarten staat aangegeven. Mogelijk heeft deze een boerderij een middeleeuwse voorganger gehad. Resten van een dergelijke oude voorganger zullen echter op de in 1976 afgegraven terp hebben gelegen en bij het afgraven van deze terp volledig verloren zijn gegaan. In de boringen zijn immers geen pakketten aangetroffen die op de aanwezigheid van behoudenswaardige middeleeuwse resten lijken te wijzen. Om deze reden lijkt het gerechtvaardigd om ook voor het noordwestelijke deel van het plangebied de archeologische verwachting voor resten uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen, bij te stellen tot een lage verwachting. Het is aan het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Aalburg, om te besluiten of zij archeologische (beleids)consequenties wil verbinden aan de aanwezigheid van resten van de post-middeleeuwse historische bebouwing op het noordwestelijke deel van het plangebied. Dergelijke resten zouden geraakt kunnen worden door bodemingrepen die dieper reiken dan ongeveer dertig centimeter beneden het maaiveld. Overigens voorziet de huidige planvorming niet in bodemingrepen binnen deze zone.

Voor de overige delen van het plangebied geven de resultaten van het onderzoek geen aanleiding om archeologisch vervolgonderzoek te adviseren. Evenmin zijn hier tijdens het onderzoek archeologische resten aangetroffen waarmee tijdens de verdere planvorming of bij de uitvoering van de geplande werkzaamheden rekening zou moeten worden gehouden. In verband met het ontbreken van relevante archeologische indicatoren binnen het plangebied, is het KNA-onderdeel *Waardestelling*, in dit rapport niet nader uitgewerkt.

In alle gevallen geldt dat indien archeologische materialen en/of sporen aangetroffen worden, deze gemeld dienen te worden bij de gemeente Aalburg, conform Monumentenwet 1988, laatste wijziging van 1 september 2007, paragraaf 7, artikel 53 en verder.

Verklarende woordenlijst

AHN Actueel Hoogtebestand Nederland.
AMK Archeologische Monumentenkaart.
ASB Archeologische Standaard Boorbeschrijving.
Archis Archeologisch Informatie Systeem.
BP: Before Present (present = 1950)
GIS Geografische InformatieSystemen.
GPS Global Positioning System.
IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden
IVO Inventariserend VeldOnderzoek.
KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.
-mv Onder maaiveld.
NAP Normaal Amsterdams Peil
PVA Plan van Aanpak.
PVE Programma van Eisen.
RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
SBB Standaard Boor Beschrijvingsmethode.
SIKB: Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Archeologische tijdschaal

Periode	Datering	
Midden- en Laat Paleolithicum (oude steentijd)	250.000	- 9000
Mesolithicum (midden steentijd)	9000	- 4500
Neolithicum (nieuwe steentijd)	4500	- 2000
Bronstijd	2000	- 800
IJzertijd	800	- 12 v. chr.
Romeinse tijd	12 v chr.	- 500 n. chr.
Vroege middeleeuwen	500	- 1000
Volle middeleeuwen	1000	- 1250
Late middeleeuwen	1250	- 1500
Nieuwe tijd	1500	- heden

Bronnen

Encyclopedie van Noord-Brabant (red. A. van Oirschot, A.C. Jansen en L.S.A. Kroesen; Baarn 1985)

Grote historische Provincie Atlas van Nederland; deel 4 Zuid-Nederland 1838-1857 1:50.000. Topografische dienst Wolters Noordhoff Groningen 1990

Grote historische topografische Provincie Atlas Noord-Brabant; 1905 1:25.000. Nieuwland Tilburg 2006

Grote historische topografische Provincie Atlas Noord-Brabant; 1905 1:25.000. Nieuwland Tilburg 2006

Grote topografische atlas van Nederland 1:50.000 Deel 4 Zuid-Nederland. Topografische dienst. Wolters Noordhoff Groningen 1997

Kadastrale minuut 1830 met aanwijzende tafels, (www.watwaswaar.nl)

Kadaster Topografische Dienst, Top25Raster, Top10Vector, GBKN kaarten, Emmen 2008

Luchtfoto, <http://maps.google.nl>

Provincie Noord-Brabant, Cultuurhistorische waardekaart (<http://www.noord-brabant.nl/CHW>)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, IKAW 2 (Indicatieve kaart Archeologische Waarden), Amersfoort.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, AMK (Archeologische monumentenkaart), Amersfoort.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ARCHIS II (Archeologisch Informatie Systeem), <http://archis2.archis.nl/>

Rijkswaterstaat, Servicedesk Data, AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), Delft.

Stichting voor Bodemkartering, Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Wageningen, 1968.

Stichting voor Bodemkartering: Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, Staring Centrum, Wageningen, 1989

Stichting voor Bodemkartering, Geologische kaart van Nederland 1:50.000. Wageningen, 1968.

Twaalf provinciën 2007. Atlas van topografische kaarten. Nederland 1955-1965. Uitgeverij twaalf provinciën. Landsmeer.

Literatuur

Bont, Ch de., Cultuurhistorisch onderzoek Oost-Brabant, 1993.

Burgers, T., 2014. Nederlands grote rivieren. Drie eeuwen strijd tegen overstromingen. Stichting Matrijs, Utrecht

Cate, J. A. M. ten. A. F. van Holst, H. Kleijer en J. Stolp, 1995. Handleiding bodemgeografisch onderzoek; richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem. Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.

Cohen, K.M. & E. Stouthamer, 2012. Beknopte toelichting bij het digitaal basisbestand paleogeografie van de Rijn-Maas Delta, Utrecht, 2012.

Ellenkamp, G.R., 2010: Overvloed. Een erfgoedkaart voor de gemeenten Aalburg en Werkendam. DEEL 1: toelichting op de archeologische en de cultuurhistorische kaart, RAAP-Rapport 2190.

Es. Van W.A., Sarfatij, H. & P.J. Woltering (red.) 1988. Archeologie in Nederland; De rijkdom van het bodemarchief. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.

Kuiper, M. 2006/2007. Atlas van topografische kaarten Nederland, 1955-1965. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.

Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek (SIKB, 2006)

Renes, J., West-Brabant, een cultuurhistorisch landschapsonderzoek, Waalre, 1985

Bijlage 1: Boorbeschrijving

Algemene kopgegevens	
Soort boring	BAR
Projectnummer	15-072
Projectnaam	Tol 2, Drongelen
Deelgebied	Nvt
Organisatie	ArcheoPro
OM-nummer	2682431100
coördinaatsysteem	RD2000
Coördinaatsysteemdatum	ETRS89
Locatiebepaling	GPS en meetlint
Referentievlak	NAP
Bepaling maaiveldhoogte	AHN – Waterpas
Boormethode	Guts en edelman
Boordiameter	3 cm en 15 cm
Opdrachtgever	Van Dun Advies

Posities van de boringen (boorlocaties)			
Boornummer	XCO	YCO	MA, M's tov NAP
1	133038.0	414723.0	0.98
2	133057.7	414693.2	0.99
3	133077.3	414663.4	0.97
4	133097.0	414633.7	0.92
5	133115.4	414604.4	0.86
6	133054.0	414757.2	1.19
7	133072.4	414727.4	1.30
8	133090.8	414697.6	1.02
9	133110.7	414664.5	0.99
10	133129.4	414636.3	0.93
11	133090.3	414758.0	1.44
12	133108.9	414728.4	1.23
13	133126.8	414698.7	0.96
14	133146.5	414668.9	0.98
15	133121.1	414762.1	1.33
16	133141.6	414730.5	1.14
17	133160.2	414700.2	1.03
18	133178.3	414670.7	1.03
19	133153.0	414763.4	1.06

Boorbeschrijving volgens ASB 5.2																			
Boo r Nr	LDO	Lithologie						Kleur				Overige kenmerken							AIS
		GD	BK	BS	BZ	BV	BH	HK	TK	IK	VL K	CO	PLH	VS	SST	BHN	BI	GI	
1	34	K			3		3	GR	BR	DO							BOV		
	98	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	140	Z						GR										BED	
2	30	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	130	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	180	K			1			GR				MSL							
	214	K			2			GR				MSL			ZL				
	220	Z						GR										BED	
3	30	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	103	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	147	K			1			GR				MSL							
	172	K			2			GR				MSL			ZL				
	200	Z						GR										BED	
4	18	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	113	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	137	K			1			GR				MSL							
	170	K			2			GR				MSL			ZL				
	200	Z						GR										BED	
5	23	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	120	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	133	K			1			GR				MSL							
	200	Z						GR										BED	
6	40	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	BAKSTEEN																		
7	65	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV	FOSF	
	160	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	190	K			1			GR				MSL							
8	15	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	121	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	170	K			2			GR				MSL			ZL				
	200	Z						GR										BED	
9	23	K			3		3	GR	BR	DO		MST					BOV		
	118	K			1		1	GR	BR	LI		MST							
	137	K			1			GR				MSL							

	168	K			2			GR				MSL			ZL			
	200	Z						GR									BED	
10	23	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	118	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	138	K			1			GR				MSL						
	153	K			2			GR				MSL			ZL			
	200	Z						GR									BED	
11	32	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	115	K			1		1	GR	BR	LI		MST						BST2
	178	K			1			GR				MSL						
	207	K			2			GR				MSL			ZL			
	220	Z						GR									BED	
12	30	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	70	K			1		1	GR	BR	LI		MST						BST2
	142	K			1		1	GR	BR	LI		MSL						
	179	K			1			GR				MSL						
	214	K			2			GR				MSL			ZL			
	220	Z						GR									BED	
13	15	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	115	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	186	K			1			GR				MSL						
	212	V						BR	RO									
	220	Z						GR									BED	
14	22	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	120	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	148	K			1			GR				MSL						
	198	K				2		GR	BR			MSL	2					
	220	Z						GR									BED	
15	23	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	117	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	228	K			2			GR				MSL			ZL			
	245	Z						GR									BED	
16	20	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	132	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	175	K			1			GR				MSL						
	217	K				2		GR	BR			MSL	2					
	265	Z						GR									BED	
17	30	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	132	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	160	K				2		GR	BR			MSL	2					
	220	V						BR	RO									
	230	Z						GR									BED	
18	28	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	121	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	178	K			1			GR				MSL						
	212	K			2			GR				MSL			ZL			
	240	Z						GR									BED	
19	21	K			3		3	GR	BR	DO		MST				BOV		
	121	K			1		1	GR	BR	LI		MST						
	188	K			2			GR				MSL			ZL			
	235	Z						GR									BED	

Betekenis van de afkortingen:

LDO – Onderzijde boortraject

Lithologie:

GD – Onverharde sedimenten: G = grind, K = klei, L = leem, V = veen en Z = zand

Bijmengsels: BK = bijmengsel klei, BS = bijmengsel silt, BZ = bijmengsel zand, BG= bijmengsel

grind, BH = bijmengsel humus. Betekenis toegevoegde cijfers: 1 = zwak, 2 = matig, 3 = sterk en 4 = uiterst.

Kleur:

HK = hoofdkleur, BL = blauw, BR = bruin, GE = geel, GN = groen, GR = grijs, OL = olijf, OR =oranje, PA = paars, RO = rood, RZ = roze, WI = wit, ZW = zwart.

TK = Tweede kleur (kleurafkortingen als boven).

IK = Intensiteit kleur: LI = licht en DO = donker

VLK = Vlekken (V): 2^e en 3^e letter is kleurafkorting als boven, 1 = weinig, 2 = matig, 3 = veel

Overige kenmerken:

CO = Consistentie (C): ZSL-zeer slap, SLA-slap, MSL-matig slap, MST-matig stevig, STV-stevig

PLH = plantenresten (PL0 = geen, PL1 = spoor, PL2 = weinig, PL3 = veel)

VS = veensoorten

SST = Sedimentaire structuren

BHN = Bodemhorizont; BHC = C-horizont

BI = Bodemkundige interpretaties; BOV = bouwvoor, ROG = rommelig, OPG = opgebracht

GI = Geologische interpretaties; BED = beddingafzettingen

AIS = Archeologische indicatoren; Fosf. = fosfaatvlekken, BST = baksteen(puin)